

МАРИЯ ГОЦЕВА

Востанови истинистаистаиста...
 ... в сега спали в Нормандия Сил
 ... Краи се измисляше със ф
 ... лата, Оми-истаиста му з
 ... в е дота, в седината с
 ... не на се ерши

Аистаиста му ностраи в
 Аистаиста Аистаистаиста.

На „Клонотариистаиста“
 ... спали куниста,
 ... спали в се спали,
 ... спали „Клонотарииста“,
 ... спали... спали... спали.

Цили дили на кистаиста дили
 ... спали спали
 ... спали спали дили
 ... спали спали на кили

Испали дили, спали в
 ... спали в спали спали
 ... спали спали — спали
 ... спали спали — спали

Аспали дили спали в спали
 ... спали в спали спали
 ... спали спали спали
 ... спали в спали

[illegible][illegible][illegible][illegible]

staricaribrod.org

Мария Гоцева

Царибродският периодичен
печат 1889–1919

©Мария Гоцева, автор, 2019

©Мария Гоцева, дизайн корица, 2019

©дигитален архив „Стари Цариброд“,
СОФИЯ, 2019

Ha mama!

Скъпи читатели,

По време на моите проучвания, свързани с историята на развитието на българския периодичен печат и с развитието на Цариброд макар и тъжен се оказва факта, че българските специализирани издания, отпечатани в последните 60 години не разглеждат отделно или в цялост царибродските списания и вестници. Редица изследователи на българското писано слово не само че не познават царибродската преса, но и липсва цялостно проучване и представяне. И ако по времето на комунизма, можем да приемем това обстоятелство поради следването на партийната заръка, то 28 години след неговото падане, няма обяснение за тази осезаема липса.

Ето защо фокусът на настоящото изследване е насочен към представените списания и вестници от Цариброд: **научно-литературно списание „Домашен учител“**, 1889-та година; **местен вестник „Цариброд“**, 1901-1902; **Независим вестник „Нишава“**, 1909-1912, 1913, 1915 /; **седмично списание за хумор, сатира и обществен живот „Клопотар“**, 1919 г.

Целта на изследването е да представи развитието на царибродския периодичен печат от Освобождението до 1919-та, ситуирано в контекста на развитието на българската периодика, повлиявана предимно от политиката и нейната цензура.

Анализът, който държите в ръцете си макар и нескромно да звучи, отговаря именно на тази необходимост - едно по-задълбочено изследване на царибродския периодичен печат, като неделима част от историята на българската периодика.

В този смисъл основният принос се явява за първи път цялостното представяне и анализиране на царибродския периодичен печат в периода от 1889-та до 1919 година. Резултатите от анализа на конкретните издания разкриват социална значимост и роля за политическото, общественото, културното и образователното развитие на Цариброд.

Приятно четене!

От авторът

Увод

Независимо от многообразието и обема на изследванията, посветени на българския периодичен печат, царибродската периодика от Освобождението до предаването на Цариброд на Кралство на сърби, хървати и словенци не е била обект на цялостно проучване.

През годините множество научни трудове изследват развитието на българския периодичен печат. Различни издания проследяват неговото значение и влияние – „Български издатели и журналисти“ /2013/ на Тодор Панайотов¹, „Вестници и вестникари“ /2008/ на Филип Панайотов², „Из история на българската журналистика“ /2009/ на Стефан Коларов³ и др.

„Между три века – съдби, илюзии и свидетелства за чудото наречено журналистика“ /2004/ на Съюза на българските журналисти⁴ са публикувани изследвания, които разглеждат периодичния печат в Бургаския край, Силистренския край, Хасково и Родопите.

В интернет пространството са публикувани статии, които обсъждат в различни аспекти възхода на българската журналистика - „Правна рамка и регулация на вестникарската дейност в България /1879-1947/“ на Тодор Панайотов⁵, „Българската журналистика – възходи и падения /1844-1944/“ на д-р Ясен Бориславов⁶ и др.

Днес, почти сто години след предаването на Западните покрайнини на Кралство на сърби, хървати и словенци /днес Република Сърбия/, изследванията в областта на развитието на царибродския периодичен печат не са много. Повечето от тях са публикувани след 1989-та година. На българския книжен пазар има няколко книги, свързани с историята на Цариброд, но нито една от тях не разглежда задълбочено развитието на местния периодичен печат.

Като социално значение незаслужено е пренебрегван от изследователите на царибродската история. Също както и други регионални периодики среща трудности в своето развитие. В Добрич в периода 1894-1901 не излиза нито едно печатно издание. В Бургас в първото десетилетие на 20 век годишно излизат по един-два седмични вестника.

Роденият през 1924-та в с. Каменица, Царибродско, художник и журналист, Богдан Николов, публикува „Царибродски културно-просветен летопис“ /1994/⁷, в който представя накратко царибродския печат, като част от развитието на културния и обществен живот в Цариброд до 1919-та. Стоян Райчевски също дава кратко представяне на печата в своята книга „Царибродските българи“ /2008/⁸.

5-томното издание „Периодика и литература“ представя само списание „Домашен учител“ /том I, 1877-1892, стр. 452/ и списание „Клопотар“ /том V, 1918-1920, стр. 412/. Владимир Топенчаров в своето изследване „Българската журналистика 1903-1917“ не разглежда в-к „Нишава“ като част от българската периодика.

Във своята интернет статия „Из география на българската преса /1878-1944/“ доц. д-р Здравка Константинова⁹ също споменава само за две издания, без да посочва конкретно техните имена. Тя ги отразява на географски принцип, днес Сърбия.

Интересът ми към темата бе породен след изследване на родословното ми дърво. Историята ме отведе в Цариброд и неговия драматичен и интересен живот. Така желанието ми да науча повече за моите предци се превърна в пътуване към културното, политическо и икономическо минало на този град, сгушен в полите на Стара планина.

През 2016 г. с финансовата подкрепа на Националния съвет на българското малцинство в Р. Сърбия и Родно Сдружение „Цариброд“ бе реализиран дигиталния проект „Царибродският периодичен печат 1889-1919“. Той има за цел да представи чрез дигитализация и поставяне в интернет пространството всички печатни издания, разгледани в настоящата разработка. Проектът е достъпен чрез дигитален архив „Стари Цариброд“ и предоставя безплатен и неограничен достъп до цитираните печатни издания - www.staricaribrod.org

През март, 2016 г., той бе представен в Цариброд /днешен гр. Димитровград, Р. Сърбия/ чрез фотоизложба.

Проектът е реализиран от моя страна в съавторство с Марян Миланов /гр. Ниш/, автор на интернет сайта „Виртуален музей Цариброд“.

В предвид факта, че в специализираните издания, свързани с развитието на българската журналистика и периодика не са разгледани обстойно и в цялост царибродските списания и вестници, фокусът на настоящото изследване е насочен именно върху тях. А те са *научно-литературно списание „Домашен учител“, 1889 г.; местен вестник „Цариброд“, 1901-1902 г.; седмичен независим вестник „Нишава“, 1909-1912, 1913, 1915 г. и седмично списание за хумор, сатира и обществен живот „Клопотар“, 1919 г.*

Бележки:

- ¹ Панайотов, Тодор. „Български издатели и журналисти“, София, 2013
- ² Панайотов, Филип. „Вестници и вестникари“ София, 2008
- ³ Коларов, Стефан. „Из история на българската журналистика“, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 2009
- ⁴ Съюз на българските журналисти, сборник „Между три века – съдби, илюзии и свидетелства за чудото наречено журналистика“, София, 2004
- ⁵ Панайотов, Тодор. „Правна рамка и регулация на вестникарската дейност в България (1879-1947)“. Годишник НБУ, Департамент Масови комуникации. Т. 16, 2011, 20 с. (електронен носител) ISSN 1310-8670, http://ebox.nbu.bg/mascom12/view_lesson.php?id=18 – посетено на 28.04.18 г.
- ⁶ Бориславов, Ясен. „Българската журналистика – възходи и падения /1844-1944/“ - интернет портал „Медии и обществени комуникации“, <http://www.media-journal.info/?p=item&aid=84> – посетено на 14.04.18 г.
- ⁷ Николов, Богдан. „Царибродски културно-просветен летопис“, Агенция за българите в чужбина, София, 1994, стр. 39-51
- ⁸ Райчевски, Стоян. „Царибродските българи“, изд. „Захарий Стоянов“, София, 2008, стр. 115-119
- ⁹ Константинова, Здравка. „Из география на българската преса /1878-1944/“, интернет портал „Медии и обществени комуникации“, <http://www.media-journal.info/?p=item&aid=66> – посетено на 14.04.18 г.

Глава Първа.

Развитие на Цариград от Освобождението до 1919-та

Бурно и драматично е развитието на Цариброд от Освобождението до 1919 година. След Освобождението на България, Цариброд представлява малко селце с разпръснати махали по склоновете и изоставени черкезки махали. С подписването на Берлинския договор и предаването на Ниш и Пирот на Сърбия, в Цариброд се заселват много пиротчани, което значително увеличава неговото население.

През 1880-та законопроект за административно деление на Княжество България определя административното разделение на страната и поставя Царибродска околия като част от Трънското окръжие¹. През същата година по предложение на Петко Славейков четвъртокласните училища се преобразуват в семинарии за учители и белоградчишкото училище се премества в Цариброд².

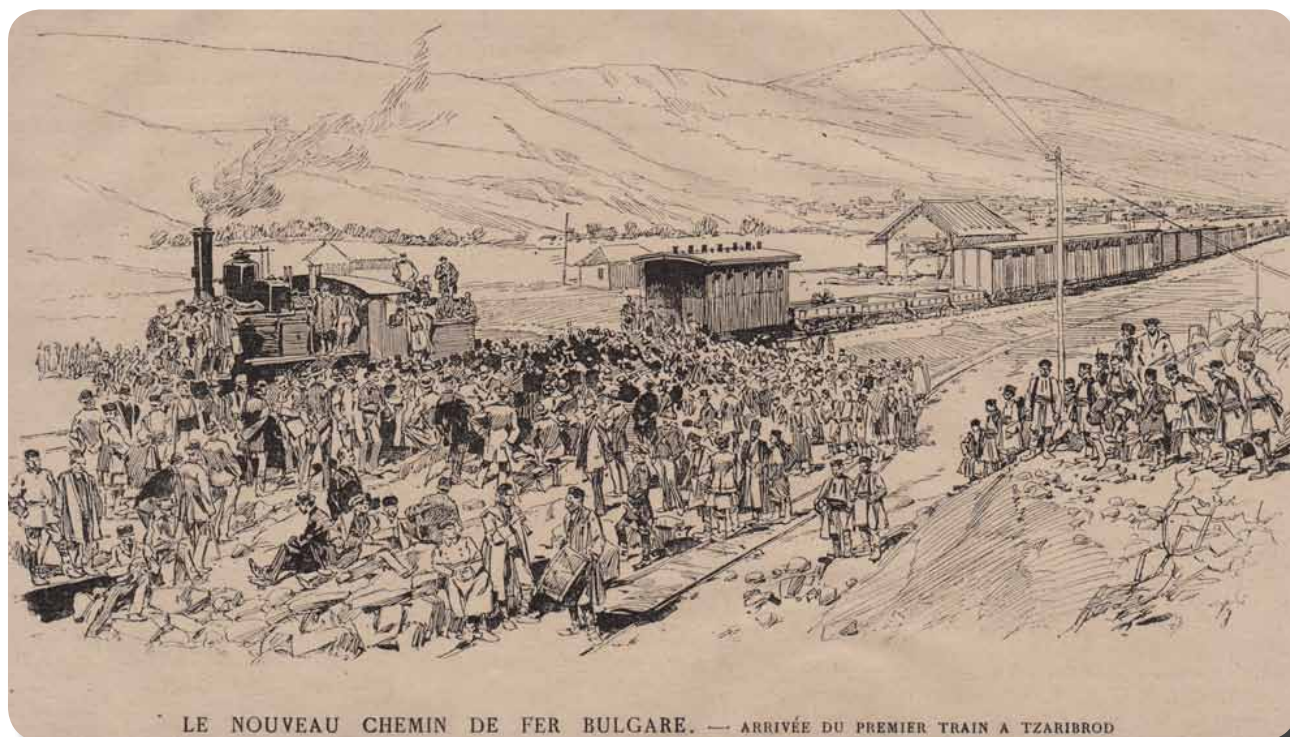
През 1883-та Константин Иречек пише „...Градецът е разположен в приветлива местност в продълговатата, доста тясна долина, между високи гористи склонове на левия бряг на Нишава, заградена от върби и тополи. Между неизмазаните глинени къщи с керемидени стрехи личат няколко нови правителствени сгради. Тук има околийски началник, мирови съдия, митница и държавно трикласно градско училище... Лекар тук нямаха; за аптека служеше химическият кабинет на училището. Населението /1074 души³/ се състои от местни стари жители и пиротски преселници, които, недоволни от сръбското управление, преминали в България. На главната улица, доста оживена, се забелязват много дюкяни и многобройни ханища...“⁴ /виж фиг. 1/.

фиг. 1 - първата известна фотография на Цариброд.
Иречек, Константин. „Княжество България“,
издание и печат на Хр. Г. Данов, Пловдив, 1899 г., стр. 488

Две години по-късно е Съединението на България и Източна Румелия, в следствие на което Сърбия обявява война. Така градът се озовава в центъра на последвалите военни действия.

През 1880-та на заседание на Министерския съвет с министър-председател Петко Каравелов /министър на финансите и временно управляващ Министерството на правосъдието/ се определя, че Княжеското правителство е готово да изпълни задължението си да осигури построяването на линията Цариброд-София-Вакарел⁵. Това решение се взема въз основа на искане на Австро-Унгария и по задължение на Берлинския договор. През 1885-та със закон се определя строежа на ЖП линията, който бива спрян заради военните действия. През 1888 година официално е открита линията Цариброд-София-Вакарел, част от връзката на сръбските жп линии с Цариград. По-късно тази ЖП линия ще стане известна с маршрута на „Ориент Експрес“. Това събитие е отразено и в световните медии /виж фиг. 2/.

фиг. 2 - Пристигане на първия влак в Цариброд.
автор неизвестен, 1888 г.

В Цариброд през 1889-та за първи път излиза месечното научно-литературно списание „Домашен учител“. От него разбираме, че първото театрално дружество в града е създадено през август 1888, с цел събиране на парични средства за откриване на градска библиотека или читалище. Днес царибродчани приемат, че именно тази първа театрална група е основоположник на димитровградския театър „Христо Ботев“⁶.

През юни 1890г. Министърът на външните работи и изповедания д-р Георги Странски се обръща с молба към Княза да разреши строеж на църква в Цариброд. Няколко дни по-късно княз Фердинанд издава указ № 45 за отпускане на парична

помощ в размер на 1000 лева за нейното построяване⁷. Царибродчани събират останалата част от сумата и църквата „Успение Богородично“ е завършена през 1894 г.

С полагането на основите на развитието на учителската, театралната и църковната дейности, определянето на града за център на околията, заедно с неговото значение за връзка между Сърбия и България дава тласък на неговото бурно развитие. За 30 години, от 1880 до 1910 година неговото население се увеличава близо четири пъти от 1074 до 4564 души, от които 4075 българи⁸.

През 1903-та с указ в Цариброд се позиционира 25-ти пехотен драгомански полк, част от Първа пехотна софийска дивизия. Личният състав на полка е предимно от Царибродска, Берковска и Софийска околия. Полкът често организира театрални вечеринки в града, което също допринася за културното развитие на града.

В началото на 20-ти век се поставят и основите на БРСДП /т.с./, по-късно преименувани на БКП. Те изграждат през годините стройна партийна организация в града и околията и започват да провеждат стачки и митинги за по-добри условия на труд, заплащане, женски труд и почивни дни. Мнозина царибродчани работят в железниците, а някои от тях и в София, където са част и от организираната през 1917-та железничарска стачка⁹.

Първият местен вестник, който се списва в Цариброд е „Цариброд“. В продължение на две години е част от българския периодичен печат. Той се отпечатва в София, в печатницата на Т. Пеев.

Неговият първи брой е от септември, 1901-ва. Това съвпада с провеждането на избори за XI Народно Събрание. Така разбираме, че са представени няколко политически партии, сред които Народнолибералната партия, Прогресивнолибералната партия /цанковисти/, Демократическата партия и Народната партия¹⁰.

Продължава развитието на града като значим търговски център. През 1902-ра е създадено читалището в града. Неговата дейност взаимодейства с театър „Христо Ботев“ и една от целите, които си поставя е изграждането читалищно-театрален салон в града чрез дарения¹¹. За съжаление в периода 1902-1909 поради липсата на царибродски периодичен печат трудно може да се проследят всекидневните трудности на царибродчани.

Столичният „Работнически вестник“ е издание, което често публикува материали, свързани с дейността на БСДРП /т.с./ и представя проведени срещи между български и сръбски комунисти, които през 1910-та издигат лозунг за създаване на Балканска Демократична Федеративна Република.

През 1909-та започва да излиза независимият седмичен вестник „Нишава“. Той е и първото издание, което се отпечатва в Цариброд, в печатницата на Георги Минев. Негов редактор е Михаил Хаджиев, който по-късно става собственик на същата печатница. Първият брой е от 6 септември. Следващата година през декември за първи път в града пристига кинематограф, който ще пусне на

царибродските граждани „разни картини като: драми, комични изгледи из Европа и др“¹². По същото време се провеждат и различни културни и театрални дейности като поставяне на пиесата „Иванко убиеца“ в театралния салон на 25-ти пехотен драгомански полк, представление на руска циганска трупа. Вечеринки, забави и събрания провеждат и С. Д. група /най-вероятно от БРСДП /т.с./. По този начин те се стремят да разширяват по това време своята сфера на влияние сред бедните и социално-слабите¹³.

По време на Балканската война и Първата световна война Цариброд дава жертви. Много царибродчани участват във военните действия като личен състав от 25-ти пехотен драгомански полк.

В периода след войната в Цариброд единственото периодично издание, който излиза е седмичното списание за хумор и сатира „Клопотар“. През 1919-та то осмива местните големци на деня чрез карикатури и критични статии. За съжаление днес ние не знаем имената на тези чорбаджии и управници. Сред публикуваните автори обаче е българският поет, литератор и преводач Николай Дончев.

След поражението на България в Първата световна война и по силата на Ньойския договор, Цариброд като част от така наречените „Западни покрайнини“ е предаден на западната ни съседка /виж фиг. 3/.

фиг. 3 - митинг в Цариброд против Ньойския договор, 1919г.

личен архив Стилян Чилингиров,
ЦДА, фонд 108К, оп. 2, а.е. 2583

Животът в града затихва пред очакваното териториално предаване. Местното население се надява, че тази окупация е временна. Официално това става в края на 1920 година.

Бележки:

¹ ЦДА, ф. 173К, оп. 1, а.е. 29, л. 13-17. Оригинал, Ръкопис

² ЦДА, ф. 173К, оп. 1, а.е. 23, л. 2. Оригинал, Ръкопис

³ Най-вероятно К. Иречек е цитирал официално преброяване от 1 януари, 1881г., НСИ

⁴ Иречек, К., Пътувания по България, изд. „Наука и Изкуство“, С, 1974, стр. 547

⁵ ЦДА, ф. 284К, оп. 1, а.е. 1, л. 159-162 Оригинал, Ръкопис

⁶ списание „Домашен учител“, книга 2, 1889г., стр. 23

⁷ ЦДА, фонд 176К, опис 1, а.е. 435

⁸ Списък на населените места в Царство България от Освобождението /1879/ до 1910, НСИ

⁹ ЦДА, Спомени 1090, История на БКП, Спомени на д-р Гоцев

¹⁰ вестник „Цариброд“, брой 1, 1901, стр. 3

¹¹ Николов, Б., Царибродски културно-просветен летопис, С, 1994, стр. 36

¹² вестник „Нишава“, година II, брой 61, 1910, стр. 3

¹³ Пак там

Глава Втора.

Фактори за развитие на
царибродския периодичен печат до 1919-та

В края на 18 век британският консерватор, издател и публицист Едмън Бърк спонтанно дава следното определение на пресата: „В Парламента има Три власти, но ей там в галерията на репортерите седи Четвъртата власт, далеч по-важна от всички останали“. Това свое твърдение той дава по повод провежданите дебати в Камарата на общините в английския парламент относно границата при отразяването на парламентарните дебати. В своята книга от 1841 г. „За героите, почитта към героите и героичното в историята“, Томас Каралайн допълва, че твърдението на Бърк „не е метафора или остроумие, а точен факт – много важен за нас в тези времена“.¹

- Законодателство за печата – основен фактор

Един от основните фактори, които определят развитието на българския периодичен печат и в частност царибродския периодичен печат в периода 1889-1919г. са приетите през годините закони за печата, техни наредби, изменения и допълнения.

От Освобождението на България до 1919-та се гласуват редица закони за печата. Тяхната основна цел е да осигурят политически комфорт на управляващите чрез въвеждането на редица наказания за престъпления по печата. Често те се използват, за да бъде наложена цензура, а техните редактори и издатели - подведени под съдебна отговорност. Основното при тези закони е защитата на Княза, неговото семейство, правителството, администрацията и духовенството. На практика е почти невъзможно да пишеш срещу властта, независимо дали е държавна и/или общинска. Някои от законите изискват редакторът да има средно или висше образование, а в други случаи - гражданска свобода и постоянно местоживееие в страната. Представените тук закони за печата се отнасят до времето на излизане на царибродския периодичен печат 1889-1919г.

През 1885 г. е Съединението на България и последвалата Сръбско-българска война. През 1886 г. княз Батенберг е детрониран. През 1887 г. Фердинанд е избран за княз, а Стефан Стамболов за министър-председател. Още като министър на вътрешните работи той въвежда драконовски методи на управление и жестоко преследване на опозицията. Установява се така нареченият „Стамболовски режим“.²

В неговия кабинет министър на правосъдието е д-р Константин Стоилов. Той създава новия *Закон за печата*, с който се отменя действието на предишния от 1881 г. Стоилов изнася пламенна реч в защита на създадения от него проектозакон в първата редовна сесия на V Обикновено народно събрание. Сравнява предложението законопроект със свободата, давана от Белгийската конституция и счита, че е по-свободолюбив и от Френската революция. Той защитава липсата на изискване за образование и я определя като свобода. Също така защитава и фигурата на новия Княз и желанието той да бъде предпазен от хулите и клеветите на печата. Ето какво казва д-р Константин Стоилов: „Печатът е бил само едно средство да се хвърля

кал в лицето на хората, той е средството, което в голяма степен е отговорно за преврата в България".³ Този закон има най-дълъг живот – 14 години - и се използва и от следващите режими на управление. Именно по времето на действие на този закон излиза в Цариброд научно-литературното списание „Домашен учител“.

През 1901 г. е приет *„Закон за отменение закона и наредбите за печата“*. С него се прекратява действието на *Закона за печата* от 1887 г. Този закон в сравнение с предходните е кратък и се състои само от 8 члена. Той отменя изискването за висше образование, прието с „временни наредби за престъпленията по печата“ от 1900 г. В чл. 6 е записано, че всеки пълнолетен български гражданин, който се ползва с граждански и политически права и живее постоянно в България може да бъде писател /редактор/ и/или издател на вестник или списание. Този закон дава нова регулация на наказанията. Член 3 гласи, че престъпленията срещу печата се наказват според постановленията на общия наказателен закон, а в чл. 4 е написано, че „подсъдността и производството на делата по печата се определя и извършва според правилата на углавното съдопроизводство“.⁴

В-к „Цариброд“ /1901-1902/ започва своето излизане по времето на действието на този закон. Вестникът неофициално е политически и защитава позициите на Народнолибералната партия. В сравнение с предходните закони за печата, той е изключително изчистен, липсват специални наредби за наказания по печата, подсъдности и съдопроизводство. По този начин се улеснява издаването на периодичен печат и може би това е един от факторите за излизане на първия вестник в Цариброд.

През 1907-ма се приема нов *Закон за печата*. Той въвежда редица изисквания към издателите на политически вестници и списания. Те са изключително тежки в сравнение със *Закона за печата* от 1901 г. Издателят на политически вестник или списание трябва да бъде пълнолетен български гражданин, да е отбил военна повинност, да има граждански и политически права, да има постоянно местожителство, да бъде финансово стабилен и не на последно място да има висше образование или най-малкото трикласно образование. Също така е длъжен да плаща 140 лева пряк държавен данък, в който не влиза патентът за вестника. Новият закон също така определя наказанията, подсъдността и производствата.⁵ През следващата година са приети *Закон за допълнение и изменение на някои членове от Наказателния закон, с който се отменя съществуващото законодателство по печата* и *Закон за допълнение на углавното съдопроизводство*. С тези два закона се въвеждат нови по-тежки наказания - тъмничен затвор до 5 години и глоби до 1000 лева.

През периода 1912-1918 г. България води три войни за национално освобождение и обединение /виж фиг. 4/. В страната е въведено военно положение и открита цензура. Поради въведената мобилизация много от вестниците престават да излизат. На 10 септември 1915 г. министърът на войната генерал-майор Никола Жеков утвърждава *Правилник за военната цензура и редът за нейното прилагане*.

фиг. 4 - Цариброд, Първата световна война
архив: Gill Steenvoorde, Холандия

Тогава е обявена и официалната военна цензура. За първи път е създадена специална институция, която да отговаря и следи печата. Това е *Дирекцията на печата*, създадена през 1913 г. Неин ръководител в продължение на пет години е известният журналист Йосиф Хербст⁶. Поради суровите изисквания на *Закона за печата*, през 1909 г.

Михаил Хаджиев избира да издава независим вестник, какъвто е „Нишава“.

Десет години по-късно, през 1919 г., по същите причини Милчо Каролеев издава хумористичното списание „Клопотар“, където чрез сатира и карикатура се осмиват различни политически лица, събития и всекидневни теми, свързани с корупция и алчност. По този начин той успява да заобиколи Закона за печата и да избегне евентуално съдебно преследване.

- Регионални фактори – географско местоположение и грамотност и брой на населението

Географското местоположение на града е един от факторите, които определят развитието на царибродския периодичен печат. Това от своя страна влияе върху икономическото развитие на Цариброд, което разгледахме в предходната глава. Географското местоположение е и една от предпоставките за неговата изолираност от основните политически и икономически процеси в страната, което се отразява върху развитието и на печата, и на неговите читатели.

Макар че е само на 60 километра от новата столица, Цариброд в географско положение е почти изолиран. Това го прави и един от най-бедните градове в страната. Благодарение на построяването на железопътната линия Цариброд-София-Вакарел, градът получава пряка връзка със София. Това постепенно довежда до неговото икономическо развитие и изграждане на нови търговски връзки. До началото на 20 век, градът няма собствен печат. За сравнение, до 1900 г. във Варна излизат повече от 10 вестника / включително 1 на турски и персийски език, 2 на гръцки език/ и множество списания⁷.

Грамотността и броят на населението са другите регионални фактори, които определят различните процеси в Цариброд.

Според преброяване на населението от 1887 г. царибродското градско население е 1 785 жители. През 1900 г. е почти двойно повече – 2 989, а през 1910-та жителите са 4 364.

Грамотността на населението е един от най-големите проблеми на новосъздаденото Княжество България. Нивото на грамотност в Цариброд обаче е с доста по-ниски стойности в сравнение с цялата страна или други региони.

Според преброяването на населението от 1 януари 1893 г., относителната грамотност на населението е 517441 жители от 3 307 130 жители на България. В процентно отношение грамотни-неграмотни това означава, че на 100 жители грамотни се падат 15,64% за цялата страна. За Царибродска околия този процент обаче е 10,10%⁸. Също така важно е отношението на градското население спрямо селското, което за гр. Цариброд е 2 201 души градско население спрямо 21 914 души, селско население /Царибродска околия/⁹.

Въз основа на високата неграмотност темата за образованието е основна в развитието на Цариброд. Градът и неговата общественост през годините води непрестанна битка за откриване на нови класове и за успешно развитие на учителската дейност.

Бележки:

¹ Николова, Райна. „Правото на отговор и печатните медии в България“, списание De Jure, Официално издание на Юридическия факултет на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, брой 1/2016, стр. 32

² Ташев, Ташо. Министрите на България 1879-1999. София, АИ „проф. Марин Дринов“ / изд. на МО, 1999., стр. 423

³ Танкова, Василка. Документален сборник „Свободата на печата в България 1879-1947“, УИ „Св. Климент Охридски“, София, 1992, стр. 61

⁴ Пак там, стр. 94

⁵ Пак там, стр. 112

⁶ Панайотов, Тодор. „Правна рамка и регулация на вестникарската дейност в България (1879-1947)“. Годишник НБУ, Департамент Масови комуникации. Т. 16, 2011, 20 с. (електронен носител) ISSN 1310-8670, http://ebox.nbu.bg/mascom12/view_lesson.php?id=18 – посетено на 28.04.18 г.

⁷ Регионална библиотека „Пенчо Славейков“, Варненска дигитална библиотека, дигитална колекция периодични издания - <http://digitallibrary.libvar.bg/digitalized.html> – посетено на 03.05.2018г.

⁸ Атанасов, И. Статистически сборник на Княжество България, София, печатница „Военен журнал“, 1897, стр. 132-133

⁹ Пак там, стр. 217

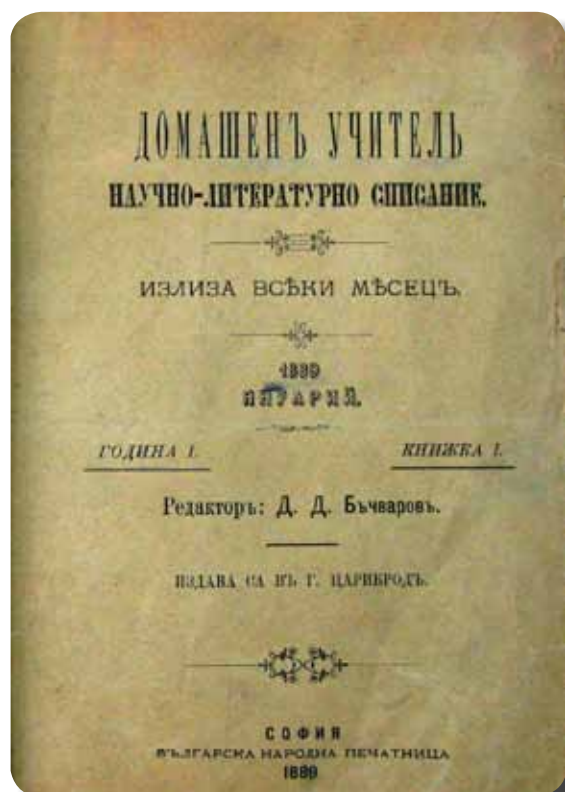
Глава Трета.

Царибродският периодичен печат 1889-1919

1. Литературно-научно списание „Домашен учител“, 1889 г.

Научно-литературно списание „Домашен учител“, излиза всеки месец, ред. Д. Д. Бъчваров, Цариброд, Българска Народна Печатница в София, цена: 50 ст., год. аб. 6 лв., книга I-III, 1889 г.

Първото печатно периодично издание, което се разпространява в Цариброд е научно-литературното списание „Домашен учител“ /виж фиг. 5/. Редактор е 27-годишният Димитър Бъчваров, а негови сътрудници са Ив. Ст. Визирев /виж фиг. 5^a/ и М. Москов¹. То започва да излиза само 4 години след съединението на Княжество България с Източна Румелия и последвалата сръбско-българска война. Приблизително в този период според преброяване на населението, Царибродска околия наброява 24 хиляди души и е част от Трънския окръг².

фиг. 5 - заглавна страница, списание „Домашен учител“, януари, 1889 г.

фиг. 5а - Иван Ст. Визирев /в ляво/ и Иван Церов /обществен деец, кмет на Варна 1909 - 1912/.
източник: РНБ "Иван Вазов", Пловдив.

Информацията за издателя Д. Бъчваров и неговите сътрудници е оскъдна. Преди „Домашен учител“, Бъчваров участва в списването и редактирането на няколко списания и вестници в периода 1885-1890 в Силистра. През 1885 г. той издава и първия силистренски вестник „Време“. Излизат 10 броя от него. На 23 години, той остава в историята на Силистра като първия професионален журналист. Издава и „Белий свят“ /1886/, „Свободна България“ /1886-1887, 1891, Силистра/ и др. Роден е през 1862-ра и пише книги, съставя брошури или издава вестници

убеден твърдо, че е достоен за тази цел. Това си проличава и в публикувано писмо и изпратено до Йордан Иванов. Ето и част от него: „През месец май отидох за първи път в град Русе, там се запознах с някого си Х. М. Гребенаров, един почти неграмотен човек, а освен това и твърде дрипав – който издаваше календарчета и други книги с анекдоти, пословици и др. Право да си кажа, като гледах себе си, като гледах Гребенарова, аз завидях на последний. Казах си „Защо този човек, който е по-неграмотен от мене, да има няколко книжки и календарчета от него, а от мене да няма нищо“³.

Сътрудникът Ив. Ст. Визирев е преводач от руски, а понякога и издател на философска и църковна литература от края на 19-ти век до 30-те години на 20-ти век. Във втора книга са представени неговите издания, излезли от печат.

В книга I от януари, 1889-та година, редакцията се обръща към читателите със специална статия, която започва с част от стихотворението на Иван Вазов „Линее нашто поколение“:

„Линее наш`то поколение
навред застой, убийствен мраз;
ни топъл луч, ни вдъхновение
не пада върху нас.
Къде вървим - не мислим твърде,
посока няма в нашия път
.....“

Тези думи на Иван Вазов са последвани от мнението на редакцията относно „... горчивия факт, че ние, северните българи, щом се освободихме, на часа забравихме народните идеали, забравихме интересите на България, забравихме нейното бъдеще...“ - отразено в началната им статия от книжка I озаглавена „Кои сме ние“.

Екипът на редакцията обявява, че единствения начин за борба срещу злоупотребите на експлоататорите и лъжливите учения за Конституцията и за законите е просвещаването на народа, който в голяма степен е неук. Според авторите това може да стане чрез подновяване на читалищата и библиотеките; провеждането в и/или извън читалищата на сказки свързани с Конституцията, законите, правата; създаването на книжовни дружества, които чрез списване и разпространяване на книжки да разпространяват гореописаното. Още тогава редакцията пише: „Никога не трябва да забравяме, че запознаването на законите е гаранция за добър поминък“.

Редакцията си поставя за цел да стимулира развитието на гражданското общество. Идеята и желанието на редакционния екип да просвещава не само царибродчани, но като цяло българите е добра, но доста фактори спъват този процес – политически, икономически обществени и образователни.

Няма информация по какъв начин други издания са достигали до Цариброд.

Може би това е основната причина, която насочва Д. Д. Бъчваров да избере именно Цариброд. Част от предишните свои издания той издава в Силистра. Трябва да отбележим, че въпреки жп свързаността на Цариброд със София, градът все пак остава изолиран. Това проличава както в икономическо отношение, така и в други насоки, например образованието. Според преброяване на населението от 1888-ма, в Царибродска околия на 100 души градско население се падат 24.93 грамотни, а спрямо Княжеството се падат 7,09 грамотни⁴. Този нисък процент на грамотност в Цариброд ни разкрива, че списанието си поставя изключително трудна задача.

В края на книга I е страница „Обявление“, която може да бъде съпоставена с днешното „Съдържание“ и представя различните отдели с кратко описание. Те са „Юридически отдел“, „Поминъчно-икономически отдел“, „Народни умотворения“, „Географически отдел“, „Археологическо-исторически отдел“, „Книжовно-литературен отдел“, „Библиографически отдел“, „Духовен отдел“ и „Разни“. Редакцията нарочно отбелязва, че няма да следва посочения ред на разделите и не винаги ще бъдат отразявани всички.

Така структурирано, списанието цели да представи полезна, но и интересна информация, която да обогати читателите. Сериозните теми биват следвани от песни, приказки, басни и постановки, които да огромяват, но и да доставят забавни моменти.

Още в първото издание на „Юридически отдел“, в подкрепа на своето желание да просвещава, редакцията си поставя за цел да запознае читателите със законите и Конституцията и какви права дава тя. Този раздел е разделен на три части. В първа част се обяснява механизмът на действие на Конституцията. Определят я като договор между народа и правителството. Специално внимание отделят на законите и подканват всеки един – търговец, земеделец, занаятчия, селянин да си купува книжките със закони, защото отново се напомня, че запознаването с Конституцията и законите е спасението от грешките, които всички досега сме правили. Втора част е „Критически поглед върху законите“ и представя Закона за съдебните пристави и техните помощници и Закона за адвокатите. В трета част се разглеждат различни съдебни сведения и разисквания.

Можем да кажем, че списанието действа в услуга както на жителите на Цариброд, така и на всеки българин. Необходимостта от разбирането за това как действа и какво влияние оказва Конституцията е изключително важно за развитието на социално-обществения живот, както на младата държава, така и в частност на града. Представянето на различните професии – съдебен пристав, помощник и адвокат осигуряват комфорт на лицата и подпомагат взаимодействието с администрацията. Разбирането на законите и ясно представените права и задължения определят работата и нейното качество при извършване на служебните задължения. Всеки човек трябва да има нужните знания, за да може да се стреми правилно да разрешава съдебните искове и да търси правата си спрямо законите.

В книга II на „Юридически отдел“ продължава запознаването със законите

и конкретно са изброени правата, които дава Конституцията. Редакцията пише: „... дали обаче всеки у нас са е възползвал от тази дадена му нему възможност да познае при какви условия живее в отечеството си, какви са неговите граждански и политически правдини? Дали всеки внимателно е прочел конституцията – този народен контракт, който трябва да е Свято Евангелие за всекиго? – На тези въпроси ние отговаряме отрицателно...“. Не можем да не подминем редакционното определение на конституцията като „свято евангелие“.

Като обем на юридическата тематика в книга I от 42 страници, редакцията отделя 12 страници, което е над 25%. Тази тенденция за превес продължава и в следващите две книжки. В книга II от 50 страници са отделени 13, а в книга III 10 страници за Закона за съдебните пристави. Тази последователност в представянето на основните права и задължения, дадени от конституцията разкриват желанието и стремежа да бъде събуден българина и по някакъв начин стимулиран да разбира и търси правата си. Но както споменах, един от факторите, които спъват този процес е именно високият процент неграмотни. Това оказва значително влияние в развитието на младото и свободно българско общество особено в малките градове.

„Духовен отдел“ е следващият по обем и значение като тематика. Макар в книга I да отсъства, то в книга II и III е представен превод на сътрудника Ив. Ст. Визириев. Той превежда трактата „Съдението на Исуса Христа разглеждано от юридическа страна“. В нарочна бележка е пояснено, че този трактат е руски превод на съчинението на английския юрист Тейлър Айнс „*The Trial of Jesus Christ by Taylor Innes*“. Също така е отбелязано че първият руски превод е на професора от Санкт-Петербургската духовна академия А. И. Предтеченски.

Не можем да отречем, че човек се вълнува от духовните въпроси и връзката с Бог. В онези трудни и тежки време именно на него се уповават изстрадалите и измъчени души. Представянето на осъждането на Исус Христос в различна от библейската светлина, а именно в юридически аспект, със сигурност е доста различна интерпретация от общоприетото. Конкретно за населението на Цариград е важно да отбележим, че по онова време няма изградена и действаща църква. Има малък манастир „Св. Димитър“, сгушен в гората. Липсва информация как са се извършвали ежедневните църковни дейности като венчания, кръщенета и погребения. Това ни дава основание да заключим, че редакцията няма реален поглед върху ежедневния църковен живот в града.

Разделът „Народни умотворения“ включва пиеси, приказки и басни от страната – Сливен, Русе, Пирдоп. Също така включва и песни, които са предадени в тяхното автентично звучене. От днешна гледна точка, за изследователи на българските диалектни форми това е ценен извор за изследване. Тук ще споменем известната фолклорна коледарска песен „Стани Нине Господине“, която днес се пее в навечерието на Рождество Христово. Преди повече от 100 години редакцията представя цялата песен, съставена от пет части. Изданието се опасява, че обичаят

който идва от гр. Елена, е почти забравен.

„Книжевно-литературен отдел“ дава възможност на читателите да имат забавни минути с трагикомедията „За волята на хората“. Тя е в 6 действия, с ясно представени герои, техните действия и чувства, с продължение. Само в книга I е дефиниран по този начин този отдел. В книга II не е представен. Продължението на трагикомедията е едва в книга III, изнесено като самостоятелно заглавие.

„Библиографическият отдел“ е включен в книга I и книга III. В книга I той представя излезлите на българския книжовен печат най-нови издания - „Военно-исторически очерк на Сръбско-българската война през 1885 г.“, „Христо Ботев /опит за биография/“, „Съчинения на Христо Ботев“ и др. В книга III редакцията представя книги и периодика, но тук вече си позволява да изказва мнения - препоръчва, насърчава и порицава. Пример за това е отношението към месечното издание *„Домашен приятел“* на Българско Евангелско Дружество. Тук редакцията отбелязва: „Напълно заслужава вниманието на всекиго и ние го препоръчваме на читателите си, но под това условие, че трябва да избират чистата пшеница за себе си, а къклицата да оставят за сеятелите й... Религиозните статии в това списание /макар, че то се редактира от един познат българин/ не са за стомаха на Източно-Православното Християнство, защото са така изкусно написани, та като ги прочита Православний Християнин повърхностно струва му се, че са много добри, но като вникне в дълбочините на смисъла им, ще види, че те са пълни с отрова.“ По отношение на в-к „Родолубец“ /орган на народните интереси/ с редактор Йовчев, в същия дух на морална насоченост, редакцията пише: „... по политика, той си е сбъркал програмата, в следствие на което Редакторът му се е предал на лични разправи с някои други вестникари, на които той отговаря с прикачение на разни епитети – нещо, което съвсем не влиза в народните интереси...“. „Домашен учител“ също така представя и поздравява списания и издания с различна тематика – наука, изкуство, медико-хигиенична и др.

В тази част на списанието са рекламирани и излезли от печат издания на философска и църковна тематика. Те са на сътрудника Ив. Ст. Визирев, който както вече споменахме е преводач от руски език, а също така и издател. Някои от неговите преводи са: *„Няколко думи за умственото, физическото и нравственото самовъзпитание. Съвети за и към младежите, които встъпват в живота и желаят да се пригледат сериозно за научна и обществена дейност.“*, съчинение от Дж. С. Блекки, Второ издание, Русчук, 1881; *„Полезни книжки с научно-съдържателно съдържание. Книжка 2-ра: - чувствителния и хладнокръвния“* от Карамзина, Габрово, 1885; *„Женитбата /бракът/ - целта, значението, благородството и следствието й за човечеството.“* - Според учението на християнската православна църква, Стара Загора, 1888.

Сътрудникът на списанието М. Москов само в книга II отпечатва две свои стихотворения. Това са „Последний сняг“ и „Щурец и пчела“, написани в Русе, през 1889-та.

Представянето в сп. „Домашен учител“ на книги и списания можем да приемем и за една от първите форми на реклама в царибродския печат. Описани са издателствата, цените и книжарници из страната, където могат да бъдат закупени - София, Русе, Шумен, Хасково, Силистра.

Единствената по-обстойна информация в трите издания на сп. „Домашен учител“ за Цариброд е отпечатана в „Поминично-икономически отдел“, книга II. Благодарение на това, днес ние разбираме по какъв начин се развиват икономическите и търговски царибродски връзки. Отделът е разделен на две части – „кратки сведения за икономическото състояние на Цариброд“ и „Ценоразпис на храните и др. в Цариброд“.

Представянето на основните отрасли в града, както и търговците и фабриките е възможност за предприемачи от вътрешността на страната за развитие на добри търговски взаимоотношения с царибродските търговци. Това е важно условие, тъй като самата редакция пише, че търговците в Цариброд набавят своите бакалски стоки предимно от Виена и Пеща и по-малко от София. Отбелязват още, че с отварянето на железопътната линия някои търговци от гр. Трън започват да набавят своите бакалски стоки от Цариброд. Самата редакция изказва желание търговците в Цариброд да се обединят срещу конкурентите-чужденци и подкрепя създаването на сдружение, което да даде възможност за по-успешно развитие на търговията в града и неговото превръщане в значим търговски център. Тук са включени и различните дружества и по-специално театралното, откъдето разбираме че вече пет постановки са представени на царибродчани.

На последната 50-та страница от книга III редакцията пише: „... Обявяваме на знание на всички, че без предплата не само на най-близките си приятели, но даже на братята си и роднините си няма да изпращаме списанието си. *Който иска да чете нека да си предплати...* Що за безобразие е това у нас – да искаме книги, вестници и списания на вересия? Срам!... Казахме вече няколко пъти, че нито един абонат-предплатник да нямаме, пак ще издаваме списанието си и ще го продаваме книжка по книжка, но на *вересия* никому няма да изпращаме. Това трябва да се чуе.“

След направеното представяне на научно-литературно списание „Домашен учител“ е видно, че съдържа предимно теми от нравствено-морален и юридически характер. В книга I, 17 страници от 50 са отделени на моралните възгледи на редакцията и на законите. В книга II от 50 са 23 страници. В книга III те са повече от 50%. Изключителното наблягане на темите, свързани с морала, законите и Конституцията е логична, тъй като българската държава е едва на 4 години.

Редакцията ясно осъзнава силата на писаното слово, чрез което може да оформя както общественото мнение, така и в частност личния мироглед. В тези първи години на държавност, единствено печата има онази сила, чрез която интелектуалци и будители могат да подпомогнат развитието на обществения, културния и икономически живот. Идеята е списанието да бъде възприемано от

читателите като настолно издание, което да ги напътства и направлява. Включените пиеси, песни и басни имат развлекателен характер. Може да се приеме, че тяхната цел е да подпомагат развитието на театралната и читалищна дейност, както в Цариброд, така и в цялата страна.

Представянето на търговците, различните занаяти и производства е добър опит за развитие на нови търговски взаимоотношения, не само с чужбина, но и с вътрешността на страната.

Цялостната дейност и желанието за реализация от страна на издателя Бъчваров и неговите сътрудници могат да бъдат описани с думите на Иван Вазов в неговия спомен „Българският печат след турско време“. Той пише следното: „Те не издаваха вестник ни за слава, ни за обогатяване, не служеха на никаква котерия или партия – служеха на народа. Доблестни ръководители на общественото мнение и безкористни идеалисти, каквито само онова време създаваше.

Тяхното силно желание за просвещаване и подкрепа на народа. При тия тежки условия живееше тогава нашият печат. Той тихомълком, безшумно, прикрито вършеше своята велика роля на народен будител“⁵.

Въпреки безкористната идея за просвета на българите, списанието няма дълъг живот. Днес, чрез страниците на списанието, ние сме свидетели на техните непрестанни призови за финансова подкрепа от страна на читалищата. Привличането на Ив. Ст. Визирев като сътрудник и преводач от руски следва тенденцията за разпространяване на църковни и философски тематика. Изцяло липсват политически тематика, свързани с бурния политически живот по това време и борбите между русофили и русофоби. Този факт е породен от Закона за печата, приет през 1887-ма и налагащ политическа цензура по отношение на Княза, правителството и др. Липсват новини, свързани както с новата столица на България, така и с обществения живот на царибродчани.

Д. Д. Бъчваров е отговорен редактор на вестник „Свободна България“ /1886-1887, 1891/ в гр. Силистра⁶. Ето защо в книга I на „Домашен учител“ той се самоопределя като „ние - северните българи“. Поради този факт той представя нови абонати и книжарници от северната част на България. Царибродския търговец Пейчо Стаменов е упълномощен да приема поръчките и парите за списанието. Бъчваров известява на читателите, че писма и статии могат да бъдат изпращани до редакцията в Цариброд, но точен адрес не е изписан. Според чл. 5 от *Закона за печата* от 1887г. писателят /редакторът/ трябва да има постоянен адрес на мястото, където излиза списанието. Най-вероятно по това време Бъчваров временно живее в Цариброд, преди да се завърне в Силистра и да продължи издаването на в-к „Свободна България“.

От друга страна страниците на „Домашен учител“ са изпълнени с високопарни речи и нравоучения. Можем да кажем, че въпреки заявеното намерение на издателя и неговите сътрудници интелектуалния обем е незначителен. Стилът на писане е повърхностен, а на моменти императивен. Видно е, че Бъчваров се изживява като

просветител и пазител на традициите. Публикуването на „Съдението на Иисус Христа“ очертава лични връзки между Бъчваров и Визирев. Както вече отбелязахме, към настоящият момент царибродчани нямат църква, освен малък манастир „Св. Димитър“ над града. Този стил на писане се налага от младежката самоувереност на Бъчваров и неговия предишен журналистически опит.

Изключително важен факт за успеха на една периодика е нивото на грамотност на населението. Вече споменахме, че нивото на грамотност към този момент в Цариброд е едва 25%. Според преброяване на населението от 1888 г. жителите на гр. Цариброд са 1785, от тях грамотни са 445 /мъже – 369, жени – 76/⁷.

Научно-литературното списание „Домашен учител“ е първата периодика за Цариброд. Днес за царибродчани този факт е от историческо значение за развитието на писаното слово и културната история на самия град. Полага първите основи в създаването на журналистическата традиция, която се развива през годините до 1919-та.

2. Местен вестник „Цариброд“, 1901-1902 г.

Местен вестник „Цариброд“, излиза веднъж седмично, редакционен екип, Цариброд, Българска Печатница на Т. Пеев - София, цена: 10 ст., год. аб. 5 лв., 1901-1902 г., 17 броя

В края на 19-ти и началото на 20-ти век се формират основните политически партии в България със свои печатни органи. Вестник „Мир“ /1894-1944/ е орган на Народната партия. Там водещо лице е Михаил Маджаров, а Иван Вазов е най-яркият му сътрудник. Петко Каравелов е лидер на Демократическата партия, която от своя страна се свързва с вестниците „Пряпорец“ /1898-1931/ и по-ранния „Знаме“. На политическата сцена е и Прогресивнолибералната партия на Драган Цанков, свързана с вестниците „Съгласие“ и „България“⁸.

Политическите процеси в страната са изключително динамични. Многократно се сменят правителства, което оказва значително влияние върху развитието на обществените и икономически процеси. Това неизбежно рефлектира и върху развитието на Цариброд. Управлението на Тодор Иванчов в продължение на две поредни правителства /1899-1900, 1900-1901/ силно се отразява върху цялостното развитие на страната. В неговото първо правителство Васил Радославов /Шеф на Либералната партия /радослависти/ е министър на вътрешните работи. Това управление се характеризира с използване на властта с цел лична облагодетелстване, афери и злоупотреби с държавни средства и полицейщина; ограничаване на свободата на словото, на сдруженията и на местното самоуправление. Жестоко е потушаването на бунтовете в Дуранкулак /Балчик/, Шабла и Тръстеник /Русенско/ срещу рязкото повишаване на преките и косвените данъци /1900 г./. Заради тези свои действия, през 1903-та Васил Радославов е осъден от Държавния съд за нарушаване на Конституцията. По-късно е амнистиран⁹.

През февруари 1901 г., започва четвъртото, последно управление на Петко Каравелов. То продължава по-малко от година - до декември, същата година. Правителството е коалиция на Демократическата партия и Прогресивнолибералната партия. В края на същата година, след проведени избори, Петко Каравелов подава оставка и започва първото самостоятелно управление на Прогресивно-либералната партия с министър-председател Стоян Данев.

На фона на тези бурни политически, икономически и обществени промени, първият седмичен вестник в Цариград, който започва да излиза през 1901-ва, е в-к „Цариград“ /виж фиг. 6/.

На първи брой отговорен редактор е К. Тотев. Следващите издания са под

редакцията на Хр. Илиев, член на Народнолибералната партия. В брой 16, от 15.03.1902, редакцията публикува скръбна вест за неговата кончина след тежко боледуване. Той умира на 28 години. Последните два броя, които излизат през март, 1902-ра, са с отговорен редактор С. Станчев. Липсва информация за отговорните редактори на вестника. По начина на списване на статиите и въз основа на поместените мнения и коментари можем да обобщим, че лицата са цариграбдчани. Редакцията на вестника също е в Цариград. Липсват имена на сътрудници, които участват в списването. Вестникът се отпечатва в печатницата на Т. Пеев, София, което означава, че в Цариград все още липсва печатница. Вестникът излиза веднъж седмично, но няма фиксиран ден.

фиг. 6 - заглавна страница на в-к Цариград, брой 1 от 29.09.1901 г.

Понякога в сряда, друг път в събота, но също така и в неделя. Съдържа 4 страници. Цената за 1 брой е 0,10 ст., като предлага и годишен абонамент в размер на 5,00 лв. Вестникът дава възможност и за публикуване на обявления, като тяхната цена варира в зависимост от разполагането на страниците. За първа страница е 0,50 ст, а за 4-та – 0,20 ст. За повече публикации администрацията предлага особени споразумения.

Съдържанието на вестника е разпределено по следния начин: 1-ва страница – тема/коментар на броя, 2-ра страница – вътрешни новини; 3-та страница – местни новини и 4-та, последна – обявления и реклами.

Първият брой излиза на 29-ти септември, събота, 1901-ва и на първа страница е поместено „За причините и програмата“. Редакцията пише: „едва ли е нужно да казваме, че си длъжен да издадеш гласа си, в помощ на този народ и общество, в което живееш и си член, и което храни на гърба си всички от цар до стражар“. Също така обявява, че интересите на града и околията ще бъдат единствено важни. Основната цел, която отбелязва вестникът е необходимостта да се привлече вниманието на правителството и на българските граждани изобщо към Цариброд, който е показал достатъчно достойнства и добродетели, но все пак е изпаднал икономически. Ето защо е необходимо да се популяризират неговите нужди и потребности.

Страницата продължава със статията „Пазете се“, която отправя апел към царибродските гласоподаватели във връзка с провеждането на допълнителни парламентарни избори за XI Обикновено народно събрание. Вестникът припомня „... В политическата борба, Вий г-да избиратели от Царибродско, живеете двадесет и няколко години, и през всичкото това време сте имали възможност да чуete разни омайни проповеди, даже от хора най-развалени...“. Също така вменява чувство за дълг към тях да изберат лице, което е познато и което познава техните интереси „...лице, изпитано от сами вас; лице честно и неопетнено, с което рамо до рамо сте делили скърби и радости, и с което години наред заедно сте се борили...“. След толкова много политически промени в страната ни логично е вестника да заеме посочената позиция. Необходимо е да бъдат избрани честни и съвестни граждани, които достойно да защитават интересите на Цариброд и околията, предвид икономическа изостаналост.

На втора страница е рубриката „Вътрешни новини“. В нея са представени различни вести – Македония, държавния заем, пожари в страната, среща на българо-сръбското братство в София /учители и учителки/, пристигането на Рачо Петров в Цариброд, непрестанно увеличаващия се брой кандидати за изборите и разбойничеството. Рубриката продължава и на 3-та страница, където е препечатана статия от в-к „Пряпорец“, свързана с наличността на държавните каси и финансовите разходи по времето на министър-председателя Константин Стоилов, основател и лидер на Народната партия. Със самочувствие редакцията нарочно отбелязват статията към тогавашния министър на финансите П. Каравелов, „относно най-голямо изобличение на всички, които досега тръбяха за някакво си разсипничество на Стамболовия режим“. Редакцията също така казва: „... отлична изповед от страна на Каравелова, който най-много викаше срещу против Стамболовия режим“.

На същата страница е и рубриката „местни новини“. Тя включва предизборните материали, свързани с кандидатите от Цариброд за предстоящите допълнителни

избори за XI Обикновено народно събрание.

Така разбираме, че партиите, представени в Цариброд и околността са: Народнолибералната партия, Прогресивнолибералната партия /цанковисти/, Демократическата партия и Народната партия. Вестникът представя всеки един кандидат на посочените по-горе партии и заявява, че по принцип държи те да бъдат местни жители. Изказва се ласкаво за г-н Михаил Каралеев¹⁰, представител на Народнолибералната партия и го определя като личност с благ и кротък характер, добро минало, справедливо спечелил симпатиите на всичките граждани и селяни. Ето какво пише за него още: „той сам се е достатъчно вече препоръчал със своите добри дела и постъпки“. В същият тон на добри пожелания, вестникът представя кандидата на Прогресивнолибералната партия и му пожелава успех. Относно Демократическата партия редакцията смята, че е още доста слаба в околността и не се ангажира с успешно представяне, въпреки достойния кандидат. За Народната партия и нейния кандидат, вестника отказва да коментира. Ето какво пише: „Като човек обаче той е неизвестен... може би той да е ангел, но във всеки случай ангел, който живее твърде далеч от нас, за да можем да му разберем от добрините“.

Редакцията отделя внимание и на гражданина Йовев, който като стамболовист сега преминава в редиците на реформаторите и иронично отбелязва дали ще успее да бъде избран. В следващите броеве вестникът продължава да се занимава с неговата личност и действия. Твърдо се обявяват срещу основния политически противник в лицето на Дико Йовев, без да нарушават добрия тон спрямо него. Това е видно и в брой 14, от 15-ти януари, 1902г. В статията „Злоупотреблението с гербови марки и утряването на Дико Йовев“, редакцията подробно известява за арест и последвалото самоубийството на Йовев. Същия слага край на живота си, а вестникът пише за него: „Най-после какъвто и да беше покойния, като политическа личност, като частно лице той беше човек силно интелигентен, енергичен, а последната му постъпка – самоотравянето му, свидетелства и за неговото кавалерство. Бог да го прости.“

В рубриката е отделено място и за проблема с определяне на българо-сръбската граница. Редакцията набляга на дейността на създадената за тази цел военна комисия и неправилното разделение на селата. Съветва комисията да избегне проблема с преминаването на границата през имот, където се получава аномалията къщата да е от едната страна, а нивата на същия стопанин от другата. Поучава същата комисия да проучи щателно въпроса.

Четвъртата последна страница е отделена за реклами. За първи път царибродските читатели имат възможност чрез печатната реклама да се запознаят с различни търговски дейности в Цариброд, София и Пловдив. Рекламите са разпределени в две колони. Всяка една от тях е отделена от останалите чрез красив борд и/или хоризонтални ленти /виж фиг. 7/.

Тук разбираме, че кандидата на Народната Либерална партия Михаил Каралеев има „Изпълнителна кантора и Прошенописалище“, където се предлага

фиг. 7 - реклами във в-к „Цариград“, брой 12 от 19.12.1901 г.

посредническа дейност пред властите в града и околията, а за бедните е безплатно. Във вестника рекламират още Българското Акционерно Керамическо Дружество „Изида“, София; Кантората за разни ценни книжа на Стефанович, София; към госпожиците и госпожите млечен сапун от яйца и кремаво мляко, Пловдив; Първата Медико-Хирургическа Клиника, София; Пивоварната фабрика на Младен Тодоров, София; както и подписка за четвъртата годишнина на списание „Български ловец“.

Дотук вестникът не заявява открито своите политически пристрастия. Три дни преди изборите на 7-ми октомври, излиза 2-ри брой на в-к „Цариград“. Тук вече ясно е представена политическата ориентираност към Народнолибералната партия с открит агитация за Михаил Каралеев в рубриката „местни новини“ от 3-та страница.

Първа страница излиза със статията „политически отдел“ с подзаглавие „политическото положение“. В нея четем: „политическото положение на една страна е толкова важна и деликатна материя за обсъждане; ... При все това, разбирайки тежестта на ролята с която се заемаме, ние туряме пръстта право на болното място. Най-после нали тежестта на журналистическия кръст произтича именно оттам?... И ние почваме“. Следва критическо представяне на тежките политически борби, които страната ни изминава за 25 години. Вестникът смело „обвинява“ Стамболов за „виновника, благодарение на когото по време на всичките политически катаклизми България дава малко жертви“ и заявява: „Два пъти България дължи спасението си на Стамболова: веднъж от турците, втори път от българите.“ Статията продължава и на 2-ра страница, където се прави анализ на слуховете около съставянето на евентуално правителство. Тук редакцията пише, че най-добре е да бъде съставено правителство от Народнолибералната партия. За да се каже това не се изисква особена предвидливост, а трезва оценка на работата, продължава в-к „Цариград“.

„Вътрешни новини“ известява за оттегнатите отношения между Двореца и членовете на Народната партия, включително и към кандидата от Цариград. Вестникът счита поведението на народняците за нечестна партизанска тактика и се обявява против уронването на престижа на Държавния глава. Под заглавие „Реформатори и Стамболисти“ редакционният екип счита, че единствено обединение

между тях може да доведе до съставяне на стабилно правителство, но трябва да се вземат в предвид различни фактори.

На последната 4-та страница отново има представени рекламни карета.

Редакционният екип със самочувствие коментира статии на различни софийски печатни издания. Както споменахме вече още в първи брой въз основа на статията от в-к „Пряпорец“, той се обръща нарочно към тогавашния министър-председател П. Каравелов.

В следващите броеве се коментират писания на различни царибродчани / политически опоненти на Народнолибералната партия в Цариброд/ във в-к „Свят“. Обсъждат се публикувани статии на политическия опонент Дико Йовев. С присмех се коментират действията на председателя на Реформаторската партия в Цариброд Ст. Симов, който излиза с писмо във в-к „Свят“, че не е неграмотен. В брой 16-ти, от 15-ти март, 1902-ра, в-к „Цариброд“ в статия под заглавие „Умряла партия – умрял вестник“ със задоволство коментира: „С умирането на вестник „Свят“ българското политическо поле се очисти от един зловонен политически боклук...“.

Последният брой излиза на 24 март, 1902г. Вестникът спира да излиза внезапно и без предизвестие.

Излизането на в-к „Цариброд“ става възможно благодарение на обнародвания *Закон за печата* от 1901г. Както вече споменахме този закон съдържа само 8 члена, които нямат тежката регулация и силна цензура, както своя предшественик от 1887г. От тази гледна точка можем да заключим, че с влизането на действие на този закон, то той дава благоприятна среда за стартирането на първия вестник в Цариброд.

След представянето на в-к „Цариброд“ можем да направим извода, че той е реалният основоположник на царибродския печат в града от началото на 20-ти век. Разпределението на коментарите, новините и рубриките и графичното оформление имат съвременно звучене.

Вестникът се самоопределя като местен, което е препратка към сп. „Домашен учител“, който както разгледахме вече се издава /разпространява/ в Цариброд, но не е свързан задълбочено с неговото ежедневие, развитие на политически, обществен и културен живот.

Също така можем да го определим и като първия политически вестник в града. Неслучайно вестникът не е определен като независим, но не е и официален политически орган на Народнолибералната партия в града и околията. Всички вътрешни и местни новини са свързани с различните политически събития в страната – избори, откриване на Народното събрание и др.

Липсата на новини, свързани с икономическото, културно, образователно и обществено развитие на града е осезателна. По този начин ние не можем да проследим начина на живот на царибродчани в началото на 20 век. Ставаме свидетели единствено на политическите борби и неуредици на местно ниво.

Не става ясно как и по какъв начин се финансира вестникът. Видно е, че

подкрепя една от най-изявените личности в града Михаил Каралеев. Дали той подпомага издаването на вестника можем само да гадаем.

Публикуваната скръбна вест за кончината на отговорния редактор Хр. Илиев е подписана от Царибродското Околийско Бюро на Народнолибералната партия. От днешна гледна точка, логично е да се предположи че в-к „Цариброд“ се подкрепя от горепосочената партия в Цариброд.

В периода септември`01-март`02 излизат 17 броя. Тъй като внезапно спиране на вестника съвпада с кончината на Христо Илиев можем да приемем, че починалият редактор е имал ключова роля в неговото издаване.

3. Седмичен независим вестник „Нишава“, 1909-12, 1913, 1915 г.

Седмичен независим вестник „Нишава“, излиза веднъж седмично, ред. Михаил Хаджиев, Цариброд, Печатница на Г. Минов – Цариброд; печатница на М. Хаджиев, цена: 5 ст., год. аб. 2,50 лв., за странство – 5,00лв., 09.1909-09.1912 г., 11-12.1913 г., 07-09.1915г.

Едноотнай-значимите събития за България бележи края на първото десетилетие на 20-ти век. След сложни политически действия, правителството на Александър

фиг. 8 - заглавна страница, в-к „Нишава“,
брой 1 от 06.09.1909 г.

отпечатан в Цариброд, в печатницата на Г. Минов¹² /виж фиг. 9/. Като книжар Георги Минов издава едни от най-известните пощенски картички на Цариброд /виж фиг. 10/. Вестникът излиза веднъж седмично, първия месец всеки понеделник.

Малинов /Лидер на Демократическата партия/ обявява независимостта на България от Османската империя, а княз Фердинанд I е провъзгласен за цар на 22-ри септември, 1908-ма в Търново. В качеството си на министър-председател Ал. Малинов взема активно участие, както в обявяване на Независимостта, така и в укрепване на личния режим на цар Фердинанд I чрез изменения на Търновската конституция /1911/. Двете самостоятелни управления на Демократическата партия са в периода от януари 1908-ма до март, 1911-та¹¹.

По-малко от година след обявяването на България за царство, в Цариброд започва излизането на в-к „Нишава“ /виж фиг. 8/. Името е избрано по едноименната река, която тече през града. Отговорен редактор е Михаил Хаджиев и за първи път периодично печатно издание се

Следващите негови издания са всяка неделя.

Малко се знае за живота на Михаил Хаджиев. Той е роден на 24.02.1882 г., в село Филиповци, Трънско. Получава прогимназиално образование. Започва

фиг. 9 - печатницата на Минов и Хаджиев
архив: Народна библиотека „Детко Петров“,
гр. Димитровград, Р. Сърбия

да работи като словослагател в Трън, а след това и в гр. София, където набира първия брой на в-к „Дневник“. През 1902-ра открива собствена печатница в Трън. Преселва се в Цариброд пред 1908-ма заедно със своята печатница и книговезница¹³. В печатницата той работи заедно със своя брат Кирил. След 1919 г се преселва във Видин като представител на д-во „Куриер“, и кореспондент на столични вестници.

През юли месец на 1912-та, в брой 30 /130/, на първа страница е

публикувано известие, с което се обявява, че търговските взаимоотношения между Георги Минов и Михаил Хаджиев са прекратени. Фирма „Михаил Хаджиев“ поема самостоятелно издаването на в-к „Нишава“ и печатницата. През 1919 година вече под търговското наименование „Печатница братя Хаджиеви“ отпечатва списание „Клопотар“.

В началото на 20 век появата на повече всекидневни издания налага ръчната продажба на вестници. С увеличаване на читателската аудитория в различните градове е необходимо те да бъдат разпространявани чрез посредници. Най-често това са местните книжари, които се наричат настоятели¹⁴. Такъв е и Михаил Хаджиев, който през 1911-та е разпространител на различни вестници в Цариброд. Две години по-късно, през 1913 година, той отново известява царибродчани, че е основен разпространител на вестници от столицата и други градове в Цариброд¹⁵.

фиг. 10 - Михаил Хаджиев

Най-продължително вестник „Нишава“ се издава в периода 09.1909-09.1912. От началото на октомври, 1910-та той започва да се разпространява и в Сливница, освен в Цариброд. От февруари, 1911-та Михаил Хаджиев вече се изписва като редактор-стопанин. По време на Балканската война е преустановен печата, поради всеобщата мобилизация. Ето защо последният брой за 1912 година излиза на 12

септември. През 1913-та излиза в периода ноември-декември – 3 броя. Михаил Хаджиев през 1915-та прави последен опит да издава вестника, в периода юли-септември.

Първият брой излиза на 6-ти септември, 1909-та. На началната страница е отпечатан „Апел към общественото съзнание на царибродските граждани“. В него с удебелен шрифт, редакцията пише: „... апелира към вас да дадете най-елементарна помощ – Записване на абонати на вестника и енергичното му разпространяване... Вестникът ще рекламира фактическото състояние на всеки клон от местното производство... Прочем граждани, селяни и царибродска младеж, поставете си за задача, за амбиция – издръжката на местния вестник „Нишава“. Дайте му моралната си и материална подкрепа! Станете до един абонати!“.

На същата страница в статията „Нашата цел“, вестникът се самоопределя като „свободен и независим, като ще се мъчи да помогне във всяко отношение на града и околията и няма да принадлежи към никоя партия“. В нея още пише: „колониите на вестника ще бъдат свободни за всекиго, който иска да принесе полза за съгражданите си. Търговците, съдебните пристави, разните учреждения и частни лица ще могат всякога при умерени цени да печатат обявления и реклами“.

Началната страница на вестника е посветена на определена тема, която често продължава и на втора страница. Редакцията се стреми обширно да разглежда различни проблеми, свързани с икономическото, общественото и културно развитие на Цариброд, както и проблема с хигиената и чистота в града.

Сериозно внимание се обръща на здравеопазването и на образованието - „Сегашното положение на училищните сгради в Царибродска околия“ от 13.09.1909г., „Наставления за предпазване от коремен тиф“ от 31.10.1909г., „Чувстващата нужда за баня в Цариброд“ от 28.11.09г., „Из строителната политика на Царибродската община“ от 28.07.1912 и др.

Вестникът разглежда и политически проблеми. В статията си „Балканска конфедерация“ от 22.05.1910г., подкрепя идеята за създаването на балканска федерация, която да обединява славяните, начело с Русия. Противопоставя се на идеята на в-к „Селски глас“ и Турция да бъде включена, поради нейните политически амбиции. Редакцията на в-к „Нишава“ счита, че славянска федерация ще даде сила на славяните в Турция да живеят по-добре и ще пресече „нашествието на Германизма към Изтока“. Също така препоръчва на българското правителство да положи усилия, за да постави основите на такава федерация.

През 1911-та година се появява и рубриката „Политически преглед“. Тя не е постоянна и не се отпечатва във всеки брой. Тук се отделя специално внимание на различните политически партии в страната и представените в Цариброд.

За първи път в царибродската преса се коментира социалистическата идея и социалистическата дейност. В бр. 38 от 29.05.1910 на в-к „Нишава“ в „Преди всичко правда“ се поставя под въпрос учението на Маркс и устойчивостта на развиващата се тогава идеология сред работническата класа.

Поради тежките условия на труд, в Цариброд успешно се развива социалистическата идея. Още през 1905-та се поставят основите на учителска социалистическа организация, която по-късно се превръща в царибродска партийна организация и принадлежи към вече създадената Българска работническа социалдемократическа партия – БРСДП/т.с./ и приобщава към себе си привърженици, както от царибродската интелигенция, така и сред занаятчийските работници в града¹⁶.

Единствените две фотографии, публикувани на страниците на в-к „Нишава“ са свързани с така наречената „афера Саафет“, която разтърсва българското общество. В края на февруари на 1910-та, по нареждане на министъра на вътрешните работи Михаил Такев¹⁷ в Русе са изпратени полицейски части срещу сватбата между 16-годишна мохамеданка и 32-годишния българин и вдовец с едно дете Йордан Стефанов. Тяхната любов не е одобрена от бащата на булката и той се обръща за помощ към властите. Ранени са повече от 30 души, а убитите са 26. Събитията почти довеждат до гражданска война в Русе. В брой 27, от 6 март, на първа страница, в статията „По русенската афера“, редакцията пише, че с Русенската афера, „Демократическата партия си лепна петно, което с нищо не може да измие“. Редакцията заклеявява кръвопролитие и го сравнява с бунтовете от Дуранкулак, където според нея наистина е трябвало да се използва сила, за да се приведе в изпълнение приет от Народното събрание закон. Във втория кабинет на Ал. Малинов, Михаил Такев е назначен за министър на обществените сгради, пътищата и съобщенията¹⁸.

фиг. 11 - фотография във в-к „Нишава“, стр. 1, брой 71-21 от 26.02.1911 г.

„По случай годишнината и в чест на убитите, осакателите и вечно неутешими русенци от историческия 28 февруари 1910 година“ /виж фиг. 11/.

Редакторът на в-к „Нишава“ и автори, които публикуват в него, попадат и под ударите на закона. В от брой 15 от 12.05.1909 е отпечатана статията „Злоупотреблението в Лукавачката черква“, подписана от „лукавачки жител“.

Публикуваното разследване представя финансови злоупотреби и призовава към отстраняването на виновника. Година по-късно, в брой 38 от май, 1910-та, редакцията публикува кратка информация, че е прекратено углавното дело срещу автора на посочената по-горе статия въз основа на свидетелски показания, които доказват злоупотребите. Срещу самия извършител се завежда дело за присвояване на църковни средства.

Противоречив е изходът за редактора Хаджиев при разследването на непристойни действия от страна на царибродския учител Гюрчев спрямо ученичка. В статията „Делото против нашия редактор“ /брой 23 /123/, 23.05.1912г./, подписана от Organus четем: „...Като добросъвестни журналисти, ние проверихме тогава лансираното по адрес на г-н Гюрчев, пред бащата на ученичката г-н Иванов и станахме отзив на общественото негодувание и дълбоко презрение към въпросния учител...“. Статията информира, че Министерството на просвещението дисциплинарно уволнява похотливия учител и го лишава от правото да учителства за 1 година в цяла България. Въпреки доказаната вина на учителя Гюрчев, Михаил Хаджиев е осъден от Апелативния съд на една година строг тъмничен затвор, 500 лева глоба и около 80 лева съдебни разходи. Авторът на статията призовава бащата на ученичката и основен свидетел по делото да се яви на обжалването и да поеме отговорност за написаното във вестника. На 12 септември, същата година, в рубриката „Хроника“ е отпечатано известието, че Софийският върховен касационен съд отменя частично решението на Апелативния съд, тъй като са открити нарушения и връща за ново разглеждане.

На втора и трета страница, хоризонтално е разположена рубриката „Подлистник“, която заема около 25% на всяка страница. В нея вестникът представя разкази на местни автори, а понякога и творби на световни писатели, като „Изгубеният мъж се връща“ на Ги дьо Мопасан, брой 22 /122/ от 19.05.1912. Често те са с продължение в следващ брой. Единственият случай, когато това място се използва за други цели е представянето на устава за дейността на новосъздадената Царибродска популярна банка.

На трета страница е „Хроника“, в която се отразяват събития от най-различно естество, предимно от Цариброд. От днешна гледна точка за изследователите на Цариброд тя е най-интересна. Включва кратки по съдържание сведения, но именно те днес са достоверен източник за тъй забравения живот на царибродчани от преди повече от сто години.

В края на 1911-та и началото на 1912-та редакцията прави за кратко промени в съдържанието на „Хроника“ със следното вътрешно разпределение „външни новини“, „вътрешни новини“ и „местни новини“. По този начин вестникът е по-изчистен като разположение на новините. Уви, по-късно редакцията се връща към старата подредба. Външните и вътрешните новини отново отпадат.

Така разбираме, че царибродчани имат изключително динамичен и интересен живот. В брой 61 от 4 декември, 1910 четем за няколко забави и вечеринки в рамките

на две вечери – представяне на постановката „Иванко убиеца“ в театралния салон на 25-ти пехотен драгомански полк, съвместно с актриси от Народния театър в София; руска циганска трупа; кинематограф; вечеринка на С.Д. /бел. ред. БРСДП /т.с./.

Ежеседмично се публикуват информации относно дейността на 25-ти пехотен драгомански полк – назначения, премествания, полагане на клетва, тренировъчни действия. Ръководството на полка често организира театрални представления, забави и вечеринки за жителите и гостите на града.

Оповестяват се финансови новини, годишни отчети на местните банки, бюджетните разходи и приходи на общината, обществени поръчки за изграждане на мостове, разходи по улично осветление, спечелени търгове, свободни работни длъжности със съответното заплащане. В брой 36 от 01.09.1912 четем, че в софийското финансово управление е проведен и спечелен търг за направата на държавна болница в Цариброд, каквато до този момент липсва.

Редакцията активно използва всяка възможност да обърне внимание към проблемите на образованието. Често се занимава с поведението на учениците и на учителите и зорко следи за добрия ред. Както вече бе отбелязано по-горе не се поколебава, въпреки угрозата от осъждане, да се бори срещу неморалното поведение на учители. Публикува различни наредби от Министерството на просвещението, провеждане на изпити, откриване на нови класове в царибродската гимназия и ред други.

Чрез „Хроника“ научаваме и за развитието и дейността на различни дружества в града – провеждане на заседания, събиране на членски внос, организиране на забави, приети устави. На 28 ноември, 1909 г., четем за създаването на I-то женско дружество в града, чиято цел е подобряване и подпомагане на възпитанието на децата. Същият брой информира и за създаването на провинциален *Комитет за борба против туберкулозата*. Тук намират място сведения по гражданските регистри /починали и родени, женитби/, статистически данни за населението на Цариброд /брой 71 от 26.02.1911/. Публикуват се допълнения към статии от предишни броеве, мнения на читатели, опровержения, извинения от страна на редакцията и др.

В началото на излизането на вестника четвърта страница предимно отразява решения на Царибродския съдебен пристав, както и обявени търгове на бирника на Царибродското финансово управление. Постепенно през следващите години рекламите заемат все повече място и започват да изпълват цялата страница.

Реклами са разположени и на останалите страници. Те са различни по размер и графично оформление. Някои представляват вертикални надписи по височината на страницата. Рекламираят се различни стоки и услуги, както от Цариброд, така и от София. Публикуват се реклами на велосипеди, шевни машини, стаи под наем, кръчми, продажби на имоти, адвокатски и лекарски услуги и др. /виж фиг. 12/.

В брой 30 от 27 март, 1910г., на стр. 3, редакцията на вестника обявява подписка за помощ на бедните семейства в града и призовава всички доброжелатели

да се включат по случай светлите християнски празници /Цветница и Възкресение Христово/. Самата редакция дава пример и дарява 5,00 лв, а Георги Минов – 20,00 лв. В следващите две издания, редакцията отпечатва имената и на други

фиг. 12 - реклами във в-к „Нишава“, стр. 4
брой 6 от 08.08.1915 г.

дарители. Също така известява, че събраните средства ще бъдат внесени в общинското управление, за да бъдат раздадени на нуждаещите се.

По случай 100-ния брой на в-к „Нишава“, редакцията отпечатва три специални притурки през октомври и ноември на 1911-та. Те излизат под заглавието „Притурка на в-к „Нишава“ към брой 100“. Притурката има същата структура като вестника. В притурка № 1 и №2 се публикува пълният текст на годишния отчет от Настоятелството на Царибродското Гимнастическо Дружество „Нишавски юнак“ от М. Георгиев. Михаил Хаджиев е касиер на дружеството.

През 1913-та излизат само три издания на вестник „Нишава“. По това време управлява второто правителство на Васил Радославов, което подписва Букурещкия мирен

договор, определян като „Първата национална катастрофа“. През същата година е сключен и договорът с Турция, която придобива Одринска Тракия. Към територията на Царство България са присъединени части от Беломорска Тракия.

В първият брой за 1913г., 38 /138/, статията „Цариброд напред и сега“ ни разкрива тежкото икономическо следвоенно състояние в града. Ето защо до нея е отпечатана „След година и три месеца“. В нея М. Хаджиев призовава: „сега именно се явява нуждата да се изкарат на лице неизброимите мръсни дела на разни дембели, грабители и продажници... Ние апелираме към всички неоправдани и подтиснати да ни донасят в редакцията сведения с факти и приковаваме на позорния стълб всички алчни за слава и незаконно обогатяване, блудници, дезертьори и противоотечественици-шпиони“.

Благодарение на в-к „Нишава“ разбираме, че след войната градът се опитва да се върне към нормалното си ежедневие. Четем, че читалищното настоятелство поема ангажмента да поправи театралния салон за предстоящия сезон. Михаил Хаджиев, в качеството си на касиер на Царибродското читалищно настоятелство, се обръща към царибродските граждани с призив да станат редовни членове на

същото дружество. Неговата цел е чрез членски внос да се съберат достатъчно финансови средства, с които да се ремонтира театралният салон, пострадал от войната. Също така Дружеството на запасните подофицери усилено готви драмата „Лиьонският куриер“.

В третия, последен брой 40 /140/ от 21.12.13, редакцията известява: „... печатницата ни в Цариброд пое самостоятелно настоятелството за разпространение на ръчна продажба вестници и списания и остава единствено представителство-агенция за Цариброд на командитното дружество „Куриер“. Така научаваме коя периодика се разпространява в Цариброд. Вестниците са: „Дневник“, „Утро“, „Мир“, „Народни права“, „България“, „Воля“, „Камбина“, „Дневен бюлетин“, „Вечерна поща“, „Република“, „Военна България“ и „Страж“. Списанията са: „Аз знам всичко“, „Народ и Армия“, „Людокъс“, „Чавче“, „Кво да е“, „Кукуригу“, „Барабан“, „5 на нож“ и „Папагал“.

През 1915 г. излизат 10 броя от в-к „Нишава“. Това е последният опит на Михаил Хаджиев да издава отново вестника. В първия брой от 04.07.1915 се разглежда историческото развитие на царибродската гимназия с водещата статия „Малка историйка на Царибродската непълна смесена гимназия 1880/81-1914/15“. В този и в следващите броеве, в рубриката „Подлистник“ се отпечатват военните спомени и стихове на директорът на царибродската гимназия Георги П. Николов.

Последният брой на в-к „Нишава“ излиза в събота, 5 септември, 1915 година. На стр. 3, в рубриката „Хроника“ с наклонен шрифт пише: *„По причина на въведената цензура, редовното излизане на вестника ни се затруднява и става причина за преустановяването му.“*

Причина за спирането на вестник „Нишава“ е въз основа на официално въведената цензура на 10.09.1915г. Тогава е обявена и мобилизация на населението. Министърът на войната Никола Жеков утвърждава *Правилник за военната цензура и редът за нейното прилагане*. Властите създават изцяло нови институции, за да контролират пресата и да влияят на общественото мнение. Още през 1913-та е създадена Дирекция на печата, а неин първи ръководител в продължение на пет години е българският журналист Йосиф Хербст¹⁹.

В края на първото десетилетие Цариброд бележи икономически ръст. По преброяването на населението то вече е над 4 хиляди души. Това се отразява и на страниците на в-к „Нишава“.

Вестникът активно защитава идеята за развитието на образованието и оформяне на пълна царибродска гимназия. В малкия граничен град кипи бурен обществен живот. Създадени са множество дружества, чиято дейност редовно се отразява. Партийните дела също имат своето място, безпристрастно публикувани.

Тонът на вестника е доброжелателен, но редовно се обръща внимание на дейността на общината и се подканя към активност относно развитието на градската среда. Въз основа на Закона за печата се публикуват различни опровержения по статии, а понякога се стига до ситуацията да се отпечата опровержение на

опровержението.

През 1912-та се забелязва унилото настроение сред царибродчани и на страниците. Радостният живот е заменен с трудностите, в следствие на Балканската война. Няма вече забави, вечеринки и сбирки. Въпреки това Михаил Хаджиев продължава да настоява, че „царибродчани имат нужда от място, където да се изобличават различни алчни и нечестни действия“²⁰. В потвърждение на своята теза, той поема цялостната печатна, издателска и разпространителна дейност в града.

С непрестанна решителност Михаил Хаджиев издава в-к „Нишава“ през 1913-та година и през 1915-та въпреки войните и тежкото икономическо положение.

„Нишава“ защитава успешно своята независимост. Фактът, че това е вестникът излизал най-продължително, доказва правотата на Михаил Хаджиев, че царибродчани имат нужда от периодика, която да защитава техните интереси и привлича общественото внимание към всекидневните им болки и проблеми.

4. Седмично списание за хумор, сатира и обществен живот „Клопотар“, 1919 г.

Седмично списание за хумор, сатира и обществен живот „Клопотар“, излиза веднъж седмично, ред. Милчо Каралеев, Цариброд, Печатница на Братя Хаджиеви - Цариброд, брой 7 и 8 - Печатница „Съгласие“ - София; цена: 1,00 лв., год. аб. 40,00 лв., 6 м. – 20,00лв., 3 м. - 12,00 лв., 01.06.19-27.07.1919 г.

След края на Първата световна война България е сред победените. Въз основа на това тя подписва Ньойския договор, който налага тежки санкции и променя териториалните граници. От страната ни са предадени на Кралство на сърби, хървати и словенци така наречените „Западни покрайнини“ - областите на Босилеград, Трън и Цариброд.

През лятото на 1919-та започват преговорите по подписването на Ньойския договор. Българска делегация начело с министър-председателя Теодор Теодоров заминава за Париж. В своите спомени от 1954-та Никола Стоянов²¹ пише за пътуването обратно към България: „На гара Цариброд. След Ниш, колкото повече приближавахме към Цариброд, толкова повече сърцето ми се свиваше. Проектодоговорът за мир откъсваше от отечествената територия Цариброд и цялата Царибродска околия. Това вече не беше тайна... Цялото население на Цариброд и околията беше дошло, заедно с общинските кметове и свещениците на гарата. Тая тъжна картинка ни вледени. Т. Теодоров събра сили, прие във влака кметовете, свещениците и по-първите люди от Цариброд и със запазено спокойствие поуспокои ги“²².

Политическата ситуация в страната е тежка. Т. Теодоров подава оставка с мотива, че отказва да подпише Ньойския договор. На власт идва Александър

Стамболийски /1919-1923/²³. Той също се възползва от действащата цензура по отношение на печата. Както вече споменахме в действие е *Законът за печата*, приет през 1907 г.

В горещите летни месеци на незнание и несигурност за царибродчани и в условия на силна цензура започва да излиза най-веселото и забавно печатно издание - „Клопотар“ /виж фиг. 13/. Отпечатва се в Цариброд, в печатницата на Братя Хаджиеви. Последните две издания се отпечатват в печатница „Съгласие“ - София. Излиза веднъж седмично и съдържа карикатури, забавни текстове, стихове и новини от града. Отпечатва се на четири страници и също така има публикувани

фиг. 13 - заглавна страница, списание „Клопотар“, брой VIII от 27.07.1919 г.

и реклами, под формата на кратки текстове. Негов редактор и издател е Милчо Каролеев, син на царибродския общественик Михаил Каралеев, когото споменахме в представянето на в-к „Цариброд“. От списанието излизат само 8 броя, като в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ - София са запазени 7 от тях.

В редакционния екип на списанието участват още царибродчаните Аспарух Еленков, аптекаря Илиев /актьор в театър „Христо Ботев“, Цариброд/²⁴. Материалите са подписани с псевдоними, и до нас не са достигнали сведения за техните автори. Под артистичните имена „Никола Дончев“ и „Николай Бисерин“ свои творби изпраща и Николай Дончев – бъдещият известен преводач, поет и литератор. Той е роден през 1898 година в София.

Завършва славянска филология в СУ

„Св. Климент Охридски“ в София през 1927-ма. Член е на Съюза на българските писатели. Сътрудничи на литературния печат в България, Франция и Италия. Съвременник е на бележити творци на българската литература, с които го свързват приятелски връзки и за които пише спомени. Изследва френското и италианското влияние върху българската литература. Получава престижни награди от френското правителство и Френската академия. Радетел за разпространението на българската книжнина зад граница. Умира през 1988-та²⁵. В „Клопотар“ като Н. Бисерин той подписва и стихотворение посветено на Ал. Стамболийски:

„Аз днес съм цар: велик и строг
и моите подвизи са куп;
аз съм съдба, и смърт, и Бог, -
и всеки е за мене труп...“

Разбира се и „Клопотар“ има заявена програма. Тя е отпечатана на стр. 3, брой I от 01.06.1919 в статията „Кло-по-тар“. Ето какво пише в нея: „От днес започваме да излизаме, след една тъмна нощ... Аз съм г-да, безцветен и като така пред мен всички са равни като пред закона... от всички най-важната ми цел ще бъде тая: да ви разправам новини...“.

Пространството на „Клопотар“ е ситуирано по следния начин. Обемът на началната страница е изцяло зает от карикатура, осмиваща политическа или обществена личност, подписана от Милчо Каролеев. В брой IV от 22.06.1919 можем да открием образа на Александър Стамболийски, който играе каре карти. Хумористичната рисунка е озаглавена „Осем купи“.

Списанието включва различни рубрики с хумористичен характер - „Клопотаризми“, „Царибродска антология“, „Около коша“. „Клопотаризми“ съдържа различни сентенции за живота, в които липсва особена оригиналност - „Когато искаш да се отървеш от някой приятел досаден, поискай му пари в заем“. „Царибродска антология“ представя отново карикатура от Милчо Каролеев, насочена към определена царибродска личност и някоя случка в града. Чрез „Около коша“ и под името „Klin“ редакторът Каролеев се обръща към различните автори, които искат да публикуват в списанието, чрез псевдонимите им, като например „Fourtuna-тук-благодарност, изпращайте по-често“ или пък „Жорж-тук-мирише на крадено“. „Тук“ отбелязва, че са царибродчани. В списанието се публикуват и материали на автори от София - „Edite“. В брой VII от 20.07.1919 четем негово стихотворение, посветено „На Клопотаристите“. Ето и част от него:

„Ний сме славни хумористи,
Ний чеда сме на смеха,
ний сме „Клопотаристи“
Ний сме... ний сме... фукаря“

В „Клопотар“ има и рубрики като „Сериозен отдел“ и „Хроника“. В „Сериозен отдел“, редакцията отправя директно въпроси към съответните власти. Те са свързани, както с управлението на града, така и с проблеми, в следствие на отминалата война: „Питаме съответните власти: Какво стана с дрехите и други наши вещи, събрани от гражданите за „героите от фронта“ /стр. 4, брой IV от 22.06.19/.

И отново след отминалите войни, тежкото икономическо състояние и множеството почернени семейства, Цариброд се завръща към обичайния градски ритъм. На страниците на „Клопотар“, в рубриката „Хроника“ четем за провеждането на различни по своето естество събрания - за откриване на III гимназиален клас на царибродската гимназия и провеждане на публично събрание на тесните социалисти. Четем и за провеждането на концерт в читалището.

В последният брой на „Клопотар“ от 27.07.19 четем тъжната политическа сатира със заглавие „Съобщение“, която гласи: „Г-н и г-жа Мирна Конференция кани г-н Българан Стамболийски за кум и г-да Тодоров, Сакъзов, Ганев за гости при кръщенето на младото отроче от мъжки пол на име МИР, който ще се извърши на 25 т. м. 10 ч. сл. пл. в катедралата Сен Пиер на гр. Версай“.

Политическата сатира чрез образ и текст разкрива желанието на главния редактор Милчо Каролеев и неговия редакционен екип за осмиване на пороците на водещи фигури от обществения и политически живот, както от страната, така и от Цариград.

Оригинално за цариградските читатели е представянето на определени личности от града чрез заиграване с латински наименования. Такъв пример е „Мусус Комитетаус“ или пък „среща се често в съединено състояние с жената. Латинското му название е... Бацилус Феминеус“.

Извън рамките на представените рубрики, по страниците на списанието хаотично са отпечатани най-различни хумористични текстове, които както вече писахме не се открояват с особена оригиналност. Закачките са свързани с отношенията между съпрузи, деца и родители, влюбени, приятели, в училище, в гостилницата...

Чрез сатиричното представяне на различни лица и събития, списание „Клопотар“ не се съобразява с наложената цензура по отношение на печата. Списанието успява да излезе в 8 последователни броя, но няма информация за причините за неговото внезапно спиране. Най-вероятно това се дължи на факта за станалото вече известно териториално предаване на Цариград на Сърбия. Няма информация и дали редакционният екип е бил съдебно разследван за нарушаване на Закона за печата.

Последният брой излиза на датата, на която българската делегация пристига в Париж за преговорите по подписването на Ньойския договор – 27.07.1919г.

Бележки:

¹ Домашен учител, книжка III, 1889, Цариград, стр. 3

² Атанасов, И., Статистически сборник на Княжество България, печатница „Военен журнал“, София, 1897, стр. 87

³ Георгиев, Йордан. „Създателите на издания в силистренския край“, сборник „Между три века – съдби, илюзии и свидетелства за чудото наречено журналистика“, Съюз на Българските Журналисти, София, 2004, стр. 178; Рупчев, Георги. Периодика и Литература, том 1, 1877-1892, БАН, София, 1985, стр. 452-453

⁴ Атанасов, И., Статистически сборник на Княжество България, печатница „Военен журнал“, София, 1897, стр. 133

⁵ Вазов, Иван. „Нашият печат в турско време“ интернет портал Слово, <http://www.slovo.bg/showwork.php?AuID=14&WorkID=17570&Level=2> – прочетено на 18.02.2018 г.

⁶ РБ „Партений Павлович“, Силистра, Дигитална Библиотека, <http://www.libsilistra.bg/index.php/galeriya1/3-lyato-v-bibliotekata/detail/13-100-2447?tmpl=component> – прочетено на 23.02.18г.

⁷ Статистическо бюро, Княжество България. „Резултати от преброяване на населението в Северна и Южна България“, книга XX, Окръг Трънски, печатница Д. Вълков, София, 1888 г., стр. 63

- ⁸ Панайотов, Филип. „Вестници и Вестникари“, издателство „Захарий Стоянов“, София, 2008, стр. 159
- ⁹ Ташев, Ташо. „Министрите на България 1879-1999“. София, АИ „проф. Марин Дринов“ / изд. на МО, 1999., стр. 387
- ¹⁰ Михаил Каралеев – роден в Цариброд около 1860-та, кмет на Цариброд; До 1920-та многократно избран за депутат, включително за 3-то и 4-то Велико Народно Събрание; околийски началник на Свищов, Враца, Новоселска околия Варненско; Софийски окръжен съветник. Председател на Царибродско бежанско дружество „Нишава“, член на Върховния комитет на бежанците, подпредседател на „Организация на Западните покрайнини“. Баща на Милчо Каралеев, издател на списание „Клопотар“ в Цариброд. Умира в София през 1931-ва. - По разказ на Валентин Дончев, пра-внук на Михаил Каралеев.
- ¹¹ Ташев, Ташо. „Министрите на България 1879-1999“. София, АИ „Проф. Марин Дринов“ / Изд. на МО, 1999., стр. 274
- ¹² Минов, Георги, Цариброд. Търговец, собственик на книжарница и печатница. Член на УС на Царибродска Популярна Банка.
- ¹³ Николов, Георги. „История на Българския всекидневен печат 1877-1932“. Книга II София, Царство България, печатница „Родопи“, 1932 г., стр. 212
- ¹⁴ Панайотов, Тодор. „Разпространение на пресата в Третото българско царство“. Balkanistic forum, Issue 3/ 2011, стр. 183
- ¹⁵ в-к „Нишава“, брой 40-140, от 21.12.13, стр. 1
- ¹⁶ фонд „История на БКП“, Държавна агенция „Архиви“, гр. София, Сп-1090Б, Мадов, Константин Гоцев, 83 л., 1969г., маш.
- ¹⁷ Ташев, Ташо. „Министрите на България 1879-1999“. София, АИ „Проф. Марин Дринов“ / Изд. на МО, 1999., стр. 451.
- ¹⁸ Пак там
- ¹⁹ Панайотов, Тодор. „Правна рамка и регулация на вестникарската дейност в България (1879-1947)“. http://ebox.nbu.bg/mascom12/view_lesson.php?id=18 – прочетено на 03.04.2018г.
- ²⁰ в-к Нишава, брой , 1912 г. стр. 1
- ²¹ Никола Стоянов, директор на Главна дирекция на държавните дългове
- ²² Елена Бугарчева, Людмила Зидарова, „Българите от западните покрайнини /1878-1975/“, Архивите говорят, ГУА на МС, УИ „Св. Кл. Охридски“, София, 2005, стр. 134; ЦДА, ф. 1067К, а.е. 25, л. 114-116, оригинал, ръкопис
- ²³ Ташев, Ташо. „Министрите на България 1879-1999“. АИ „Проф. Марин Дринов“ / Изд. на МО, 1999., София, стр. 421
- ²⁴ Николов, Богдан. „Цариброд“. Изд. „Парадигма“, София, 2005, стр. 140
- ²⁵ списание „Литературен свят“; <https://literaturensviat.com/?p=84342> – прочетено на 24.04.2018

Заклучение

Настоящото изследване отговаря на необходимостта от едно по-задълбочено изследване на царибродския периодичен печат, ситуирано в контекста на българската периодика.

В този смисъл основният принос на настоящият анализ се явява представянето и анализирането на царибродския периодичен печат в периода от 1889-та до 1919 година.

Резултатите от анализа на конкретните издания разкриват социалната значимост и водеща роля за политическото, общественото, културното и образователното развитие на Цариброд.

С изключение на списание „Домашен учител“, тези издания се концентрират върху регионално значимите въпроси и проблеми в желанието си да привличат повече обществено внимание и начини за тяхното разрешаване.

Изборът на конкретните издания е продиктуван от факта, че изследванията по отношение на развитие на периодиката от тази част на България са изключително оскъдни. Всичко това се случва поради бурните политически, икономически и териториални промени, както за Цариброд, така и за Княжество България, а в последствие и Царство България.

Чрез проследяване на развитието на царибродския периодичен печат, ние разгледахме и развитието на Цариброд в политическа, културна, образователна и икономическа посоки, неразривно свързани с развитието на Княжество, а след това и с Царство България.

В един слабо развит град във всяко едно отношение, ние проследихме възхода на царибродската периодика до 1919 г., която има силата и желанието да се подиграе на дребните човешки слабости, да привлече общественото внимание към злободневните въпроси и проблеми и въпреки законодателните условия да съдейства за изправянето пред съда на не един и двама престъпници.

Царибродският печат заема достойно място в историческото развитие на журналистическото слово. Той ни разкрива, че силата и жаждата за културно и обществено развитие преодоляват непрестанните социални, икономически и законодателни трудности.

Днес, благодарение на царибродският периодичен печат 1889-1919, всички, които се интересуват от историята на гр. Цариброд и Царибродско имат възможността за по-пълно и комплексно изучаване на историческото минало и развитие на българите от гр. Цариброд и Царибродско от Освобождението на България до 1919-та година.

Библиография:

I. Извори

1. Архиви

ЦДА, ф. 108К, оп. 2, а.е. 2583

ЦДА, ф. 173К, оп. 1, а.е. 23, л. 2. Оригинал, Ръкопис

ЦДА, ф. 173К, оп. 1, а.е. 29, л. 13-17. Оригинал, Ръкопис

ЦДА, ф. 176К, опис 1, а.е. 435

ЦДА, ф. 284К, оп. 1, а.е. 1, л. 159-162 Оригинал, Ръкопис

ЦДА, ф. 1067К, а.е. 25, л. 114-116, оригинал, ръкопис

ЦДА, Спомени 1090Б, История на БКП, Спомени на д-р Гоцев

НСИ, Списък на населените места в Царство България от Освобождението /1879/ до 1910 г.

2. Периодичен печат

вестник „Нишава“ /1909-1912; 1913; 1915 г./

вестник „Цариброд“ /1901-1902/

списание „Домашен учител“ /1889 г./

списание „Клопотар“ /1919 г./

списание „Литературен свят“; <https://literaturensviat.com/?p=84342>

Регионална Библиотека „Партений Павлович“ - Силистра, Дигитална Библиотека - <http://libsilistra.bg/index.php/2017-02-09-15-24-24>

Регионална Библиотека „Пенчо Славейков“, Варненска дигитална библиотека, дигитална колекция периодични издания - <http://digitallibrary.libvar.bg/digitalized.html>

II. Литература

Атанасов, И., „Статистически сборник на Княжество България“, печатница „Военен журнал“, София, 1897

Бориславов, Ясен. „Българската журналистика – възходи и падения /1844-1944/“ - интернет портал „Медии и обществени комуникации“

„Българите от западните покрайнини /1878-1975/“, **Елена Бугарчева, Людмила Зидарова**, Архивите говорят, ГУА на МС, УИ „Св. Кл. Охридски“, София, 2005

Вазов, Иван. „Нашият печат в турско време“, интернет портал Слово, www.slovo.bg

Георгиев, Елизабета. „111 години книга в библиотеката в Димитровград 1898-2019“. Димитровград, Р. Сърбия, изд. на Народна Библиотека „Детка Петров“, 2009

Георгиев, Йордан. „Създателите на издания в силистренския край“, сборник „Между три века – съдби, илюзии и свидетелства за чудото наречено журналистика“, Съюз на Българските Журналисти, София, 2004

Иречек, Константин. „Пътувания по България“, изд. „Наука и Изкуство“, С, 1974

- Коларов, Стефан.** „Из история на българската журналистика“, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 2009
- Константинова, Здравка.** „Из география на българската преса /1878-1944/“, интернет портал „Медии и обществени комуникации“,
- Николов, Богдан.** „Цариброд“, изд. „Парадигма“, София, 2005
- Николов, Богдан.** „Царибродски културно-просветен летопис“, Агенция за българите в чужбина, София, 1994
- Николова, Райна.** „Правото на отговор и печатните медии в България“, списание De Jure, Официално издание на Юридическия факултет на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“
- Панайотов, Тодор.** „Български издатели и журналисти“, ИК „ПАН“, София, 2013
- Панайотов, Тодор.** „Правна рамка и регулация на вестникарската дейност в България (1879-1947)“. Годишник НБУ, Департамент Масови комуникации. Т. 16, 2011
- Панайотов, Тодор.** „Разпространение на пресата в Третото българско царство“. Balkanistic forum, Issue 3/2011
- Панайотов, Филип.** „Вестници и Вестникари“, издателство „Захарий Стоянов“, София, 2008
- Райчевски, Стоян.** „Царибродските българи“, изд. „Захарий Стоянов“, София, 2008
- Рупчев, Георги.** Периодика и Литература, том 1, 1877-1892, БАН, София, 1985
- Сборник „Между три века – съдби, илюзии и свидетелства за чудото наречено журналистика“,** Съюз на българските журналисти, София, 2004
- Статистическо бюро,** „Резултати от преброяване на населението в Северна и Южна България“, Княжество България, книга XX, Окръг Трънски, печатница Д. Вълков, София, 1888 г.
- Танкова, Василка.** Документален сборник „Свободата на печата в България 1879-1947“, УИ „Св. Климент Охридски“, София, 1992
- Ташев, Ташо.** Министрите на България 1879-1999. София, АИ „проф. Марин Дринов“ / изд. на МО, 1999

Съдържание

Увод	08
 Глава Първа.	
Развитие на Цариброд от Освобождението до 1919-та	12
 Глава Втора.	
Фактори за развитието на царибродския периодичен печат от 1889-та до 1919 г.	20
 Глава Трета.	
Царибродският периодичен печат 1889-1919	26
1. Научно-литературно списание „Домашен учител“, 1889 г.	28
2. Местен вестник „Цариброд“, 1901-1902 г.	35
3. Независим вестник „Нишава“, 1909-1912 г., 1913 г., 1915 г.	41
4. Списание за хумор „Клопотар“, 1919 г.	49
 Заклучение	56
 Библиография	58

Мария Гоцева е родена през 1976-та година, в гр. София, Р. България. Завършва Нов Български Университет, специалност "Персонифицирана аудиовизуална журналистика", но любовта ѝ към писаното слово я отвежда в дебрите на PR-а. Още като студентка работи в рекламните отдели на радио "Класик ФМ" и радио "Веселина". През годините работи в сферата на корпоративния маркетинг и реклама. Навлиза в дербите на медийните комуникации като експерт PR и Комуникации в комедийния ТВ канал GTV и в телевизия Re:TV. Работи като freelancer експерт PR и Комуникации като по този начин се чувства свободна да експериментира с различните направления в корпоративните комуникации.

Кореспондент от София е за интернет портал ФАР - <http://far.rs>, насочен към българското малцинство в Сърбия.

Мария Гоцева е наследник на една от най-старите царибродски фамилии "Гоцеви". Фамилната история започва още в средата на 19 век и е тясно обвързана с обществен, културен и политически живот на Цариброд. Ето защо създава сайта "Гоцеви от Цариброд" - www.gotzevi.com, за да покаже развитието на Цариброд през погледа на неговите жители, в рамките на повече от 100 години.

Съавтор е на проекта "Царибродският периодичен печат 1889-1919", в сътрудничество с виртуален музей "Цариброд" - <http://muzejcaribrod.blogspot.com>, кауза, която има за цел да осигури безплатен интернет достъп до царибродската периодика, излизала от Освобождението на България до предаването на Цариброд на Кралство на сърби, хървати и словенци през 1919-та. Този проект бе финансово подкрепен от Националният съвет на българското национално малцинство в Р. Сърбия. Той е представен в интернет портала ДА "Стари Цариброд".

Мария Гоцева развива интернет портала ДА "Стари Цариброд", където публикува и документи, книги, фотографии и лични спомени, свързани с историческото минало и с цел да предостави нови възможности за изучаване на битието и житието на царибродчани в различни направления - www.staricaribrod.org.